

LJUBLJANSKI ZVON

SEPTEMBER

1917

LETNIK 37.

ŠTEVILKA 9.

Vsebina septemberskega zvezka:

1. Anton Debeltjak: <i>Slovenska zemlja</i>	449
2. Ivan Albreht: <i>Svatba</i>	450
3. Alojz Kraigher: <i>Mlada ljubezen</i> . (Dalje.)	451
4. Oton Župančič: <i>Gosti so mraki</i>	460
5. Emil Leon: <i>Cvetje v jeseni</i> . (Konec.)	461
6. Janko Samec: <i>Misli moje</i>	470
7. Rado Murnik: <i>Na Bledu</i> . (Dalje.)	471
8. Peter Popotnik: <i>Včlovečenje</i>	487
9. Dr. Zober: <i>Slovensko in tuje slovstvo</i> . (Konec.)	492
10. Dr. Franc Derganc: <i>Henri Bergson</i> . (Dalje.)	496
11. Ivan Albreht: <i>Gazela</i>	500
12. Listek	501

Dr. Ramovš: *P. Stanislav Škrabec, Jezikoslovni spisi*. — Drag. Lončar: *Madjarska študija o Slovencih*. — Cato Criticensis: *Jezik očistite peg*. — *Slovensko in tuje slovstvo*.

Redakcija tega zvezka se je zaključila 6. septembra 1917.

„Ljubljanski zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 12 K, za pol leta 6 K, za četrt leta 3 K, za vse neavstrijske dežele po 15 K na leto.

===== Posamezni zvezki se dobivajo po 1 K 30 h. =====

Odgovorni urednik: Oton Župančič.

Upravništvo v „Narodni tiskarni“ v Ljubljani, Knafljeva ulica št. 5.

Lastnina in založba „Tiskovne zadrage“ z. z. o. z. v Ljubljani.

Tisk „Narodne tiskarne“

Anton Debeljak:

Slovenska zemlja.

Zemlja slovenska, zemljica sveta,
tujec po tebi sega z rokó.
Meni je tožno, meni je težko,
kot da mi pšica meri v oko.

Zemljica rodna, zemljica plodna,
majhna si, majhna, pa te delé.
Kdaj že od grude kos so ti vzeli —
vedno še rane sveže skele!

Veli moj Joža, Krpan moj krepki,
da mi je dana vajina pest:
svet bi na dlani nesel v zavetje,
cela bi stala naša posest.

Zemljica zlata, kri zdaj namaka
bolj te ko truda biserni znoj.
Če prihajača prejmeš na grudi,
večni naj sanja v tebi pokoj.

Ivan Albrecht:

Svatba.

Tako si moja kakor pesem tajna,
ki v duši umetnika jo hip rodi,
tako si moja kakor misel tiha,
ki vznikne v srcu sredi polnoči —
Iz časa v večnost misel naj zaniha,
ljubezen moja v večnost zazveni! . . .

Zdaj čutim, kaj mi je življenje,
ko si v objemu mojem ti!
Izpil bi zate vse trpljenje,
vso bol, kar svet je kje rodi! . . .
O, žena, žena — glej, kako velika
mladosti moje moč kipi,
menè je strah strasti in krika
in lastne se bojim moči! —

Ne, ne strahu! Ker — da si Bog mi vrh neba,
bi pred te pal in bi te molil,
in da si satan v dnu pekla,
bi se molče ti pač uklonil —
A ti si ženska, ki sem je iskal!
Si človek, ki od rojstva venomer trpi,
ki v smehu hoče, v joku hrepeni,
prepolna sence, luči in strasti
in vsega, kar si kdaj srce želi;
si človek, ki je vstal in stokrat pal,
a vendar hotel je iznad krvi!
Zato te ljubim, žena, in sem tvoj —
zato me ljubiš in si moja,
zato mladost naj v večnost nama zagori!

Alojz Kraigher:

Mlada ljubezen.

(Dalje.)

VI.

Notar Nikolaj Zorko ima svojo hišo, majhno dvonadstropno kletko, ki zadostuje komaj za njegovo družino in za pisarno. Zadaj so v obeh nadstropjih stekleni hodniki, široki kot verande. Onkraj snažnega dvorišča je senčen vrtič s temno lopo, skrito v španskem bezgu. Vkljub malenkostnim razmeram ima mlada družba notarjevih otrok pripraven prostor za kroket in druge zabave.

Notar je vdovec; velik in neroden, filister in pedant. Živi pi-sarni in taroku; za družino se ne briga ravno mnogo, a vajeti drži v sigurni roki in bi si ne dal omajati očetovskih pravic. Javnega življenja se udeležuje samo z darilci v dobrodelne in narodne namene; še to v mnogo manjši meri, odkar je propadel kot kandidat za občinski svet. Njegovo premoženje cenijo na več stotisoč kron. — Za gospodinjo ima starikavo sorodnico teto Cilo, ki je bila v hiši že pri rajni notarjevi soprogi. Ženska je precej osorna in samovoljna; če jo prime muha, kljubuje tudi samemu gospodarju. Sicer pa je docela kmetiška, se ne kaže gostom in je s posli v kuhinji. — Starejša hčerka Mila je omožena z zdravnikom doktorjem Juvanom, ki ga je bila vzela na očetovo prigovarjanje. Stasita krasotica s kostanjastimi lasmi, še dosti pametna, a neverjetno hladna, skoraj brez srca. Nosi se zelo elegantno, naravnost zapeljivo; a njena koketnost je ošabna in porogljiva, kakor da ji je ugajanje samo dolžnost, četita častilcev pa pravica in posest. V rojstno hišo prihaja z dvema lepima otročičkoma in z nekaterimi gospodi, ki jih vse skupaj vodi prav tako za nos kot svojega moža. — Popolno nasprotje po zunanosti in po značaju ji je brat Albin. Bled in svetlolaš, bolehen, silno čustven, dober in skoraj pretirano človekoljuben. Komaj dvajsetleten, pravnik v prvem letu, je resen in zamišljen, precej sam zase, časovno ves pobit od duševnih in verskih bojov. — Mlajši sestri Dana in Nada hodita še v ljudsko šolo; sveži, srčkani dekletci, zelo obrzdani in pobožni, čeprav se njuna vzgojiteljica Vêra ne briga mnogo za verouk in bogočastje.

Vsled dogovora z Jazbinškom je Tomo Žitnik že nekaj dni v notarjevi pisarni. Priden je, zavzet za delo, zmirom dobre volje. Čez noč ga je minila vsa otožnost in obupanost; vedra lahkomi-selnost ga navdaja, kakor jo je občutil prejšnje leto, ko je bil pod isto streho; razposajenost brez očitanga vesti in brez skrbi, kakor bi ne šlo življenje preko sedanjosti v bodočnost in bi ne imel ne ciljev ne želja.

Že prvi dan se je pozdravil z Vêro — popolnoma prijateljsko in brez zadrege. V živahni družbi je bila vsaka čustvenost izključena; vzbujanje spominov, opravičevanje in tako naprej je bilo nemogoče; — in obadva sta se tega veselila. Tomu je bilo, kakor da se mu je velika skala odvalila s prsi; Vêrina preprosta nesovražnost ga je mahoma osvobodila vseh duševnih muk. Sicer nista sama zase še ničesar govorila, a Tomo tega niti ni zapazil in bi se bil začudil, ko bi ga kdo opozoril. Utrdila se mu je zavest, da je stvar med njima poravnana in pozabljena, da nista drugi drugemu ničesar dolžna.

To pot se Žitnik ne poslužuje sobice v notarjevi pisarni. Opoldne in zvečer zahaja k materi in ostaja še precej doma. Še nikdar se ni čutil materi tako blizu kakor zdaj. Mnogo se pogovarja z njo in jo izprašuje in se ji odkriva; — tako mu je, ko da ga nekaj sili, iskati pri njej zaščite in vodništva. Morda sta se oba šele zavedela, kaj bi si morala biti in kako. On se ji je do kraja izpovedal, priznal je svoje grehe, razgalil svojo dušo; govoril je o deklinah, ki so na razpolago mladim fantom; govoril o vlačugah in o svojem studu pred njimi, o svojem strahu pred okuženjem in pred boleznijo. In ta prokleta slà ga je zopet in zopet tirala v naročje zapeljivkam, sirenam brez glasu in lepote, izrabljenim, izžetim in izpitim. A če premisli trezno in pravično: — saj niso one zapeljivke! V njem je zapeljivec! V njem samem je zverina, ki zarjove nepričakovano in neutešno in ne umolkne, predno ji ne žrtvuje na oltarju nečistosti in gnusobe. — Kako se naj mladenič varuje nadvlade svoje polti in vsemogočnosti pohote? — Mati ga je vnemala za vzdržnost. Še pred nekaj dnevi je bila mislila, da moškemu ni treba čistosti. Čimbolj pa je stvar preudarjala, tembolj se je pre-pričevala o svoji zmoti. V noči po razgovoru na vrtu so se ji pletle misli in se razpletale — in nenadoma jo je obšla tesnoba: — kakšne nauke je dajala sinu? Ali ni za vse en zakon? Odkod naj pride harmonija med čisto žensko in nečistim možem? — Saj ni res, da je treba dvojne mere! Narobe: Poguba za moža je ravno ta raz-

vratna neobzdržanost, v kateri misli, da mu je dovoljeno najbrezobzirnejše uživanje, utešenje vseh svojih muhastih pohleпов in želja. Vsestranska lakomnost, požrešnost in nevoščljiva grabežljivost je znamenje današnjega človeka. Nikjer požrtvovalnosti in nesebičnosti, nikjer moštva, značajnosti, človečnosti! Saj je tudi ženska vzdržljiva le po sili in ne po bistvu. Slaba vzgoja — je naše znamenje! Dober vzgojitelj te uči: — odreci se! Vadi se v odreki ob malenkostih, pri jedi in pijači, pri vsakdanjih majhnih željicah, ki se ti zde navadno tako neizmerno važne in potrebne, da bi obupal nad seboj in nad življenjem, ko bi se jim moral odreči! Vadi se v odrekanju — ob spolnosti! Nič ti tako zelo ne utrdi značaja kakor čvrsta spolna neodvisnost, zdrava spolna obzdržanost! Ne skrivanje in nepoznanje — čistost iz neumnosti! sanjava domišljivost pred ugankami življenja! —, temveč spoznanje, jasen in odprt pogled v skrivnosti in sladkosti stvarstva, — in šele po spoznanju — vzdržnost in odreka! To je vzgoja! To je pot k značajnosti! — Ali so res tako veliki užitki, ki se jim odrečeš, če se obrneš od pocestnih ljubic? Ali je stud užitek? Ali je strah užitek? Ali je bolezen užitek? — Čistega se ohrani in pomisli na užitek, ki te čaka, kadar pride tvoja ura ob strani ljubljene izvoljenke, ki je nisi pozelel samo s telesom, marveč si zahrepenel za njo z vso svojo dušo, z najmanjšo žilico in s slednjo nitko svojega srca! Saj je strašno redka ta neskončna sreča popolne harmonije dveh človeških duš; a vredna je, da se potrudiš zanjo, da jo vsaj poskusiš najti. — In ne gre samo za to: — za srečo gre v življenju! Sreča je ljubezen, — a sreča je tudi moč. In tudi moč dosežeš z vzdržnostjo. Sredstva do moči so: čista vest, pogum, bogastvo. Vest si ohraniš čisto, če se vzdržuješ vsega zlega, vse zavisti in hinavščine, vse krivičnosti in škodoželjnosti, nasilnosti in brezobzirnosti. Močan ni človek, ki se mora bati kesa in pokore, ki mora trepetati pred sovražniki in maščevalci. Pogum si utrdiš, če ga ne izčrpavaš v majhnih praskah za vsakdanje in nevredne vzore. Močan ni človek, ki ima pogum za klaverna junaštva pustolovcev, izkoriščevalcev in sleparjev; razkrinkanje, pravica sta mu za petami, ki mu ves njegov pogum trenotkoma izpremenita v strah in drgetanje. Bogastvo si ustvariš, če si skromen v zahtevah dnevnega življenja, če vidiš preko njega svoj daljnji veliki cilj, ki ti je pred njim vse drugo ničevno. Močan ni tisti, ki mu je bogastvo smoter in ki se trese za nagrabljene zaklade; znaj ceniti denar, a vedi ga obenem — zaničevati. — Pot do vspehov vodi — preko vzdržnosti. Na vsi črti vzdržnost! To je

vsa skrivnost in vsa magija modrega človeka. Ne služabnik svojih čustev in nagonov, temveč njih gospodar! Tako dobiš oblast sam nad seboj in moč nad drugimi.

Tomo ni popolnoma sledil izvajanjem svoje matere, ki se je razgrela in navdušila za idejo. Imel je slabe izkušnje s svojo vzdržnostjo. Navadno se je brez pomislekov in brez obotavljenja udajal svojim občutjem in razpoloženjem; komaj da je tuintam primerjal in pretehtaval korist in škodo; mnogokrat ga niti očitvidna nevarnost ni mogla ovirati. Govoril si je sam pri sebi: — Kaj mi je življenje, če ga ne uživam slednji dan in vsak hip, iz vsake kupice, ki mi jo nudi? In kdo mi jamči, da mi je namenjena bodočnost, da bodo moja stremljenja vspešna, da dosežem svoje daljne cilje?

A mati je trdila: — že ideja sama je užitek! Že misel na dosego je užitek! In če ti zraste v duši to prelešno upanje na nekaj čistega, velikega, neskončno srečo vzbujajočega, ti mora izginiti ves zmisel za pritlikave lepote dnevnih užitkov. In le tedaj se razsipavaš in izčrpavaš v njih osladnostih, če ni poklica v tebi za najvišje in najlepše! —

Tomo je zasanjal in ni več odgovarjal ...

Pomenil se je bil z materjo o Miri in o Blejčevih, o Prazniku in o Javorniku, o Breznikovi lepi ženi; rad bi bil izvedel kaj natančnejšega o zgodbicah, ki so se morda šepetale v ljubljanski družbi o vseh teh znancih; a mati je živela presamotarsko, da bi mu bila mogla postreči s kakimi posebnostmi. Govorila sta o Zorkovih, o doktorju Juvanu in njegovi Mili, o Mari in o Magdi, o Zrimšku in Jazbinšku; — samo o Vêri nista zinila besedice. Tomo se je bil tuintam zaletel, da bi jo omenil; a predno je odprl usta, mu je prišlo vselej nekaj drugega na misel ... in potem se je sam sebi čudil, kako mu je nenadoma odleglo in kako prijetno mu je bilo, da ni o njej govoril. Saj se je zavedal, da je vse to oprezanje zelo neumno. Ničesar nista imela med seboj in nič ga ni vleklo k njej. Narobe: — njegovo poželjenje ga je gnalo vse kam drugam; ne toliko za žensko kot za grehom; ne za žensko — ljubico in ženo, temveč za žensko — služabnico pohoti. Zakaj potem ta strah pred nje imenom in nje spominom? Ali se je vseeno čutil dolžnega pred njo? Ali ga je vseeno še kaj vezalo na njo? —

V notarjevi pisarni sedi razun Toma solicitor Anton Turek, visok in slok mladenič, zapit jurist, z golobradim, zelo koščeni obrazom, ki mu je koža na licih vsa preprežena z razširjenimi rdečimi in modrikastimi žilicami. Uslužen in prijazen mož, mnogokrat

preprijazen, skoraj vsiljiv. Ker je dolg in suh, ima navado, da se pripogiblje k človeku in se mu bliža s preozkimi, sopihajočimi nosnicami in žgočimi, neizmerno udanimi pogledi. V zadnjem času se je močno iztreznil; baje se je zaljubil v Potočnikovo Silvo, ljudsko učiteljico in Vêrino prijateljico.

V pisarni je ob vsaki priliki poleg Toma; zmirom bi ga hotel kaj izpraševati ali bi mu prihajal kaj pripovedovat. Tomo čuti, da bi se mu neznansko rad izpovedal o svoji ljubezni; in pravzaprav bi ga zanimalo izvedeti, kako se ima naivni in neokretni Toni s prebrisano in hudomušno Silvo; — a boji se, da bi zahteval oni tudi od njega odkritosrčnosti in da ga sploh priganja radovednost, kakšno je zdaj njegovo razmerje z Vêro. Žitnik je zapazil, da se tudi notar nekoliko preveč zanima za Vêro in zanj. Časi se mu je že zdelo, da ga hoče naravnost vprašati, kako in kaj. In Tomo se jezi na tihem: — Kaj za vruga hočejo od mene? Ali jih kaj briga, kaj imam z dekleti in česa nimam z njimi? Če se zapleteš z žensko v ljubavne hčmatije, to je kakor bi se bil zapredel v mrežo pajčevine; še po mesecih, po letih se te držijo zavozlane nitke, da se ne moreš in ne moreš do kraja izmotati iz njih.

Popoldne in proti večeru je po navadi zmirom nekaj družbe na Zorkovem vrtiču. Tomo pogleda časi iz pisarne ali po uradnih urah in se pridruži k igrici kroketa, ki je postala ravno v zadnjem času notarjevim otrokom majhna strast. Dana in Nada bi tolkli krogle po ves božji dan; Vêra ju spravi le s težavo tuintam na izprehod. Albin pride vsakikrat, kadar sliši družbo spodaj. Silva je navadno tu; in potem prisope tudi Turek med uradnimi urami vsaj zdaj pa zdaj za par trenutkov. Celo Zorko sam je prav pogostoma navzoč. Njegova velika roka bije z lahkim lesenim kladivcem zelo nerodno in smešno; in vsa njegova velikanska postava je v tako šaljivem nasprotju z malenkostnimi razmerami otroške igrice, da služi v razposajeno zabavo Dani in Nadi. Še bolj se čudi Tomo gospej Mili, ki se podaja z največjo vnemo v igro in sili nekoliko zafrkljivo tudi svoje čestilce vanjo. Njena otročička se motata igralcem med nogami, tekata za krogli in delata zmešnjavo, da provzročata premnogokrat neizmeren vik in krik, prepir in jezo. Krasotica Mila je drugače vse preveč milostna in visoka, da bi se spuščala v porednosti in šale; zdaj je skoraj redno poleg. A Tomo je nehotoma zapazil, da vzživi šefe potem, če je njen oče v družbi; in zapazil je obenem, da se vede nekam zaničljivo proti očetu, da ga zbada in draži, tuintam naravnost žali. Narobe je moral čutiti,

da je proti njemu samemu neskončno ljubezniva in pazljiva. V prejšnjih časih se po navadi niti zmenila ni zanj; zdaj ga pa ob vsaki priliki nagovarja in dovtipkuje z njim, ga sili v družbo ter ga podžiga k živahnosti in radosti. Ravno bi si bil začel kaj lepega domišljevati, ko nenadoma zapazi, da ga redno vlači k Vêri in ga skoraj meče k njenim nogam. Tudi z njo je zelo prijazna in sladka; a zdi se mu, da večkrat zableskeče v njenih lepih mrzlih očeh iskrica sovraštva in zaničevanja.

Stanislav Drnovšek, ki je zadnje leto spet v Ljubljani, ne prihaja v hišo. Zorko je njegov sovražnik, ker ga je bil Drnovšek pred leti kot kandidata za občinski svet napadal v svojem listu ter mu očitati nesposobnost in lenobo, brezbriznost in samopašnost, po ovinkih pa celo namigaval na nepravilnosti v neki zapuščinski stvari. Razun tega je notar zaupnik starega Drnovška, precej premožnega branjevca v predmestju, ki je sinu tako hudo zameril izvolitev časnikaškega poklica, da bi ga bil skoraj razdedinil. Menda hrani Zorko njegovo oporoko, v kateri nalaga Stanislavu prav posebne pogoje, če hoče biti njegov glavni dedič. —

Nekega jutra pride Tomo nekoliko kasneje v pisarno. Notar je že v svoji sobi, razkoračen poleg mize, z razkrečenimi rokami, odprtimi usti in zabodenim pogledom, — kakor vselej, kadar je razburjen ali celo razsrjen. Ščipalnik mu leži skoraj vodoravno sredi premočnega nosu, debeli prsti mu energično zmigavajo. Obrta lica so mu ohlapna, nekoliko navzdol viseča, kar daje obrazu nekaj štiriogatega in spominja malone na splašeno govedo. Pred njim stoji solicitor Turek, upognjen v hrbtu in v prešibkih nogah, z desnico pod suknjičem daleč zadaj v boku, levico zdaj ob brčicah, zdaj v zatilniku, zdaj na temenu. Pogled mu je brižno smehljajoč, uslužen in začuden.

Tomo ju je očitvidno zmotil s svojim prihodom. Notar pahne z naglo kretnjo vrata od sebe, pa se še za časa premisli in jih samo pripre. Pogovor nadaljuje šepetaje, vendar udari Tomu tintam posamezna beseda na uho.

„Gospodična Vêra Pavlinova . . . Drnovšek . . .“ — in nazadnje celo: „Kaj pa Žitnik? Ali se še kaj . . .?“

Tomo je za hip pozoren in dvigne glavo; a po veži prištorkljajo stranke, ona dva prekineta pogovor. Turek prisope in priveja iz šefove pisarne in gre ljudem odpirat. Tomo se radovedno ozre za njim, ta mu pa samo poredno namežikne in zamahne z roko, češ: — molči, bova že še govorila . . . Žitniku stvar ni vzbudila pre-

velikega zanimanja, že za par trenutkov je pozabil nanjo. In vse dopoldne se ne briga več za solicatorja in ne razume njegovih pomembnih nasmehljajev in namigavanj. Pred odhodom pa pokliče nenadoma notar Toma v svojo sobo:

„Samo besedico, gospod Žitnik! Ampak — odkrito in brez zadržkov, prosim!“

„Prosim, gospod notar!“

„Ali se še kaj brigate ...? Ali imate še kaj stikov — še kakšne zveze — z gospodično — Vêro Pavlinovo? Ali imate sploh še — kakšne aspiracije nanjo? — Kratko in odločno, prosim! Da ali ne?“

Žitnik je malo bled, a hipoma mu udari rdečica v obraz:

„Ne, gospod notar!“

„Roko na srce! ...“

„Ne, gospod notar! Nobenih zvez, nobenih — aspiracij!“

„Hvala, gospod Tomo!“

Notar je bled in diha težko; rad bi še govoril, pa se premaga in mu da roko:

„Hvala lepa, gospod Tomo!“ —

Zunaj čaka Žitnika Turek ter ga malo pospremi. S sopihajočimi nosnicami in smejočimi se očmi se sklanja k njemu in veje z roko:

„Ali te je vprašal? Te je vendar vprašal? Zanimivo! Jako zanimivo! — Veš? ... No, — jaz nočem ničesar reči. In kaj si mu odgovoril?“

Pa ga potegne za komolec in ga ustavi. Njegova sapa je Tomu neprijetna, njegov preblizki pogled ga naravnost pali.

„Kako si z Vêro, Tomo? Ali sta resnično ...? No, — saj me nič ne briga! Le pojdiva naprej! — Ampak — ljubezen, Tomo, je vendar nekaj imenitnega.“

„Ti si se zaljubil, Toni?“

„Haha ... do fermenta, Tomo! Že pol leta kolovratim kakor v sanjah. In ne pijem, Tomo! Kaj — ne pijem?! Tuintam kaj mamega, seveda! Ne pijančujem, Tomo! Strela božja, to je nekaj!“

„Ker si že tako — od nje pijan!“

„Hahaha ... Od nje omamljen! In ves čas se ne zmislím — na kakšne svinjarije. Na kraj pameti mi ne pride, da bi hodil — v štacuno ali kamorkoli. Pošteno živiš z dekletom, čisto in nedolžno, — in vendar imaš zadoščenje! ... Poprej?! Če se je užgalo v tebi, — če ti je zavpilo meso za grehom, — neutolažljivo, lačno“

in požrešno kakor plamen v suhem lesu ... Moj bog, ali se nisem mnogokrat napil, samo da sem si čute omamil? — da sem pogasil ogenj? — da sem ušel izkušnji?“

Tomo ga ošine od strani s pogledom in se v zadregi odhrka; rdeč je v lica — in tiho se vprašuje: — Ali je vseeno več v tem dolgem izgublencu nego je bil sodil?

„Jaz ti čestitam, Toni! Stvar je torej resna!“

„Veš, kako mi pravi? — Turčin! Ti moj dolgi Turčin, poljubi mi mezinca! — S svojim nizkim glasom! Ali jo slišiš? — Jaz pa jo poljubim prav na usta — ali vsaj na tilnik ... Hahaha ... In s svojim haremom jo dražim! S svojim turškim haremom!“

V otroškem veselju se mu upogne zgornji del telesa; roke iztegne in si jih pomane daleč pred seboj. Nenadoma zapazi, da bi se moral ločiti.

„Ti greš na levo, Tomo. Veš, kaj bi ti bil rad povedal? — Saj te morda ne zanima; jaz ne vem, kako si z Vêro ... Zorko je nekje izvohal, da se odpravlja Stanislav Drnovšek ... No, ugiblji!“

„Salem aleikum, Turčin!“

„No, počakaj! Drnovšek se baje odpravlja — v Ameriko.“

„Bog z njim!“

„Ne samo Bog, moj ljubi! Listine si je baje preskrbel — za dva! In notar je nekaj namigaval, da hoče odpeljati ... Ugiblji, Tomo!“

Žitnik je malo bled in ga samo gleda.

„No, — Vêrica pojde menda z njim! Saj sta toliko kot zaročena!“

Tomo gleda v stran in drsa s čevljem po pesku; ustnice mu trepetajo.

„Jaz pa stavim, kolikor hočeš, da se Vêra ne odpelja s Stanislavčkom!“

„Zakaj ne? — Če je zaročena z njim in če jo vzame? ...“ — Žitnikov glas je skoraj jezen. „Samo tega ne razumem, čemu v Ameriko?“

„Jaz pa stavim, Tomo ... A tega ti zdaj ne povem, ker si premalo radoveden. Notar! Notar! — moj ljubi! — No, morda prideš tudi sam na to. — Servus, Tomo, in oprosti, če sem te zadržal!“

„Servus, Turčin!“

Tomo Žitnik koraka ves zamišljen proti domu. Ustnice so mu stisnjene, ugasla cigareta mu visi med njimi. —

— „Nikoli ne ugameš, kdo je bil danes tu,“ — mu zakliče mati na verandi.

„Na obisku?“ — izprašuje Tomo.

„Menda le slučajno. Znana mestna krasotica. Prišla je z otroki preko Rožnika.“

„Gospa doktorja Juvana? Kaj pa je hotela?“

„Ničesar. Pravila je o družbi pri notarju. Tam se imate prav veselo!“

„Na, — prej otročje nego veselo!“

„Otročje?! Tebi je vse otročje, če ni razposajeno. Ali je samo v gostilnici veselo? Ali ni veselja brez pijače?“

„Tega nisem rekel.“

Stara mati pride k mizi in začne govoriti o malenkostnih dogodkih z vrta, o gosenicah in o plevelu, o solati, ki gre v cvet . . .

Tomo je razmišljen. Glava mu je nekam prazna, razgovarjati se mu ne ljubi. A tuintam mu bukne iz podzvesti z nenadno jasnostjo vprašanje: — Čemu v Ameriko? Saj se lahko tukaj vzameta! — V naslednjem hipu pa je zopet top in ves nemaren, ko da je izmučen in zaspan.

„Morda pridem tudi jaz pogledat v notarjev vrtič, Tomo!“

„Ti prideš, mama?“

„Zakaj se čudiš? Ali bi ti bilo neprijetno?“

„Ne, ne, nikakor! Le pridi, mama! Čemu bi zmirom samotarila doma?“

„Saj pa ti ne samotariš, pohajkovelec!“ — ga napade stara mati. „Zdaj bo že kmalu zopet suša, kaj?“

„Hahaha . . .“ — se zasmije Tomo. „Ali imate kakšno kronico odveč? Vidiš, mama, — mati je razžaljena, ker ne prihajam več po njene kronice!“

„Že še prideš, mrcina! Tvoje notarske glorijske bo hitro konec; — kaj pa potem?“

„Potem se spravim na izpit.“

„Aha, na tistega pri ‚koštrunu‘!“

A Tomu ni za šale . . . Zgodaj vstane od mize:

„Prideš že danes, mama?“

„Pot imam v mesto; morda se resnično oglasim.“

„Pridi! Domov pojdeva lahko skupaj!“
 „Kam se ti mudi?“ — ga vjame stara mati za rokav. Si že našel véro?“

„Zdaj je grem iskat. Le potrpite!“ —
 Na stopnicah sreča služkinjo. Oči se mu zabliskajo:
 „Servus, Micka! Naprej te ne pustim, — odkupi se!“
 Vitko dekle je s cigansko temno kožo, gladko kakor bron.
 Zobje so beli, kite črne; oči pa so ji sivkaste, sanjave, nič ciganske.
 Tomo jo prime za roke:

„Micka, danes pridem k tebi v vas!“

„Saj ne morete!“ — se smeje ona.

Tomo se spomni, da prenočuje stara mati v sprednji sobi.

„Skozi okno!“

„Skozi mrežo?“

„Jaz potrkam, ti pa prideš ven!“

S stisnjenimi zobmi se smeje in se zvija v pasu; in z glavo mu poredno odkimava, da ne bo nič z dogovorom. On jo sunkoma potegne nase in poljubi v kotiček ust. Ona se mu iztrga; a na ovinku se obrne, z roko vnič na ustnicah, in mu iznova odkimava, da ne pride ven ...

Tomo si obljublja spotoma, da se pobriga zanjo. Čemu bi si iskal deklet okoli, ko ima doma tako lepo priliko? — A nenadoma je zopet ves razmišljen — in od nekod se mu oglasi kakor dalek odmev vprašanje: — Čemu v Ameriko? Saj se lahko tukaj vzameta! —

(Dalje prihodnjič.)

Oton Župančič:

Gosti so mraki ...

Gosti so mraki,
 dolge so ceste
 v zarjo skoz noč.
 Da bi ostali
 skupaj, vsi skupaj,
 bratje brez luči
 v zarjo gredoč.
 Bratje brez luči ...

zvezde nam skrite ...
 če razkropimo
 pred zarjo se v noč ...
 Kje ste nam pevci?
 Dajte, zapojte,
 skup nas držite,
 vaša nam pesem
 v zarjo bo luč.

Süda, da, na zvezdah Oton žahajate v misli

Emil Leon:

Cvetje v jeseni.

(Konec.)

X.

Hodeč proti Jelovemu brdu sem se čutil čisto novega človeka: sedaj sem pravzaprav šele vedel, kaj hočem, pred dušo mi je bilo vse jasno in dvomi me niso več mučili. Sedaj sem bil s tisočeriimi vezmi prikovan na svojo slovensko zemljo, in če me ta ne bo živila, kedo me naj živi?

Tisto leto je bila čudovito lepa jesen in še v listopadu smo imeli gorko vreme.

Komaj sem napravil kakih dvatisoč korakov z Malenskega vrha, že mi je prihajal na uho ostri glas klepetajočih trlic. Pod vasjo je stala Presečnikova tarnica in brez dvojbe se je pri teh trlo. Kar pa se tiče klepetanja, so se terice uspešno kosale s trlicami. Zadnje so sekljale, prve pa obrekovale: izpod trlice se je drobil pezdri, izpod jezikov teric pa nadrobno pretirta dobra imena sosedov in sosedinj!

Kakor že povedano, je bilo tisto leto izvanredno lepo, ne prej, ne pozneje se ne spominjam, da bi se bil prve dni meseca novembra lan sušil pri tarnici. Torej tisto leto se je sušil, in prav na Presečnikovi tarnici po Jelovim brdom je delalo osem starikastih devic in opravljale so svoj posel z nekako koketno pretiravanostjo, kakor je bila — ne vem, iz kakega vzroka — v navadi pri trenju. Ali že tiste dni se ni sejalo toliko lana, kot v časih, ko bi se bilo našemu kmetu čudno, skoraj sramotno videlo, če bi ne bil pridelal svoje hodnične in praznje srajce doma. Zatorej je zarod teric že tiste čase zamiral in le bolj starikasto ženstvo je še umelo trlice goniti in ž njo pridelovati svilnate, mehke plasti, katere so se potem skladale v povessa. Ali manj ko jih je bilo, bolj so se terice zavedale svojega poklica in pri vsaki priliki si jih moral silno prositi, če si jih hotel dobiti na delo. Da je terica morala obilo in najbolje jesti, to se je posebej umelo!

Pri Presečniku se je trlo tisto popoldne in gospodar sam z velikim belim predpasnikom je sušil lan ter moral zastavljati vso

pozornost, da se mu pri jami ni vnelo. Ženske so napravljale ropot s trlico in jezikom, so obirale, vmes pa kaj rade spregovorile o možitvi in ženitvi. Vsaka bi se bila rada možila: bolj če je bila stara, večje je bilo poželjenje! Ravno ko sem mimo prihajal, je spregovorila Žganjarjeva Urša: „Prvi, ki pride mimo, bo moj!“

Nič hudega sluteč, se približam. Že se je Urša zadrla:

„Janez, moj si!“

„Kaj boš z mano, vendar vidiš, da sem prestar zate!“

„Nič prestar, vzamem te, Janez, in če laziš po vseh štirih okrog! Pa še prav rada te bom imela!“

Nisem se hotel udati:

„Govore, da imaš od hudiča hudoben jezik, Urša!“

„Ga mi boš pa na rajfelj polagal!“ Bilo je to žebeljasto orodje nemškega pokolenja, s katerim so se trgale glavice od lanu, ali Uršin jezik — deni ga desetkrat na rajfelj! — ne bi bil ukročen.

Tako sem postal žrtev dovtipa, kakor si ga terice rade privoščijo z moškimi, ki prihajajo mimo. Med smehom sem moral odriniti.

Urša je še vpila za mano: „Le nikar ne obupaj, Janez, boš precej priženil! Dva otroka že imam in oba ti prinesem v hišo!“ Sledil je krehot, da sem se bal, da bo kar tarnico razneslo!

Pri jami je sedel Boštjan ter dejal zadovoljno:

„Med sršene si zašel! Pričakovali smo te pa šele o Božiču.“ Na vprašanje, kaj dela mati, je pokazal na breg Karlovšice, kjer je prala pri tolmunu. Prinesli so južino, zato sva se lahko podala k perici.

Barba je radovedno vprašala: „Ali se ni kaj zgodilo, ko že danes prihajaš?“

Z Boštjanom sedeva na skalo: „Nekaj se je zgodilo: Mlačanovo sem kupil!“

Oba sta se začudila; Boštjan pa je pametno spregovoril:

„Devet tisoč si že dal, je gotovo vredno. Sedaj se pa vpraša, kedo ti naj gospodari? Lahko je rečeno: „Sem kupil“, obdelovanje je pa kaj drugega!“

Ponosno sem odgovoril:

„Sam bom gospodaril! Ne vem, čemu naj se ne preselim na Jelovo brdo!“

„No, pač —“ je Boštjan še vedno dvomil, „par mesecev se že dela na kmetih, potem bo pa vrag, ko ne bo ne mesa, ne kofeta in ne belega kruha!“

Bil sem užaljen. Odgovoril sem bahato:

„Belega kruha bo pač lahko, saj je plačano, a denarja mi še precej ostane!“

„Ni tako!“ me zavrne izkušeni mož. „Če dan na dan ješ beli kruh, ga hoče jesti tudi družina. Če si kmet, bodi pravi kmet; če si pa gosposki kmet, se ti bajta že naprej podira!“ Za nekaj časa sva obmolknila. Prvi se je zopet oglasil Boštjan: „Nazadnje pa še kako žensko iz mesta privlečeš!“

„Oženil se bom na Jelovem brdu!“

Oče me je plašno pogledal, kakor bi hotel reči: Ali si še sedaj nisi iz glave izbil te neumnosti? Počasi je vprašal: „Kje češ na Jelovem brdu dobiti žensko, ki bi bila zate? Pri Mlačanovih je trda, kar se dela tiče!“

„Kar odkrito ti povem, Boštjan: oženim se pri Presečnikovih!“

Presenetilo ga je tako, da mu je padla pipa iz ust in sicer naravnost v vodo. Z nervozno hitrico jo je lovil po vodi, dokler je ni z mokrim rokavom zopet izvlekel.

„Se ve, če bo dekle hotelo in če bosta vidva zadovoljna,“ — tako sem ponižno pristavil.

Pri Boštjanu bi bil prejkotne le s težavo zmagal, da mi ni pomagala mati Barba. Dosedaj je molčala, nerada molčala, in prežala je na priliko, da je posegla v govorico.

Nekako v šali je vprašal Boštjan:

„Koliko boš pa dote hotel imeti? Veliko ne bom mogel dati od hiše.“

Barba se je kar razpočila: „Boga zahvali, da se ti hči moži! Skoraj si res tako neumen, da bi takega zeta od hiše metal! Že nekaj časa se mi zdi, da ti nekaj v možgane uhaja!“ V največji razjarjenosti je dostavila: „Sedaj pa pravi: ‚Veliko ne bom mogel od hiše dati!‘ Presečnik je Presečnik, a kadar možiš edino hčer, se vendar ne boš ljudem dajal pod zobe!“

Pomirim jo, da za doto niti ne vprašam.

Ali Barba še ni bila potolažena: „Nič tisto! To ti povem, Boštjan: gnojnice ne boš bredel, kadar bo šla punca z ženinom v cerkev! Moja beseda pri Presečniku tudi nekaj velja! Midva sva zadovoljna, če jo vzameš, Janez, nimava prav nič proti temu, prav nič!“

Boštjan je molčal in se ni upal upirati.

„Predvsem moram izvedeti pri dekletu, če me sploh hoče.“ Po teh besedah sem odrinil v vas, Boštjan in Barba pa sta še ostala

pri vodi. Ko sem včasih pogledal nazaj, je bila Barba še vedno v plamenu in prav videlo se je, kako pridigo je delala svojemu možu. —

Pri Presečniku je lazil okrog hleva Danijelov naslednik. Ni me poznal, zato se za mojo osebo niti zmenil ni. Bil je štulast, nekako polomljen je bil videti in ni mi dopadel, ker je kadil, hodeč okrog hleva. Tudi nova dekla se je prikazala iz hišnih vrat, a je takoj izginila, ko me je ugledala.

V hiši pri mizi je prebiral Meta fižol, in ko sem vstopil, je bila za velikim kupom, katerega je imela prebrati, skoraj popolnoma skrita. Polagoma se je prikazal njen obraz izza fižola, spregovorila pa ni, dasi me je spoznala. Z velikimi očmi je gledala proti meni, a opazil sem takoj, da je bila upadlega lica in zelo potrta.

„Spet sem pri vas,“ sem spregovoril pri vstopu.

„Fižolico prebiram,“ mi je odgovorila, „pa je hudo plažnata.“ Z roko je mešala po kupu pred seboj, a do dela ni prišla. „Zgodaj si prišel, — kje je še Božič!“

„Dolčas mi je bilo v Ljubljani.“

Nato sva oba nekaj časa molčala. Obrnila je oči proti stropu, potem pa je govorila plaho in tiho, kakor otrok pri prvi spovedi:

„Mati tudi misli, da bi tista reč nič čudna ne bila.“

„Katera?“

„No, da bi vzel sorodnico k sebi, da bi ti kuhala in gospodinjala.“

„Kje naj jo dobim, če bi ti ne hotela?“

Nič posebno je ni zalila kri, ko je odgovorila:

„Mati pravi, da bi tudi to nič čudno ne bilo. V mestu bi se veliko dobrega naučila.“

„Si očeta že vprašala?“

„Ne še, mislila sem, da ga ti vprašaš.“

„Ne vem.“

„Če nočeš, pa ne!“ Že jo je grabila jeza in na vsakem licu se ji je nabrala rdeča lisa.

„Ne jezi se, Meta,“ sem jo miril, „na kaj takega ni treba več misliti!“

„Če torej nočeš —?“

„Kaj naj živim v Ljubljani, če sem lahko tu med vami!“

„Se boš pač naveličal!“

„Ne bom se! Kupil sem zemljo, kupil sem živino. Gospodaril bom, sejal bom, prideloval bom.“

Plaho je vprašala: „Kedo ti naj gospodinji?“

„Oženim se!“

„Oženiš se?!“ je viknila zamolklo. Pri tem ji je z obrazka izginila vsa kri in z veliko grozo me je pogledala: „Moj Bog, pa vendar ne — Katreta?“ V svoji zmedi je zopet mešala po kupu na mizi. Ker ji nisem odgovoril, je bila še bolj prepričana, da bom snubil pri Fortunovih. „Nič ne rečem,“ je vzdihovala, „nič ne rečem proti tem ljudem; radi delajo in tudi o dekletu ne vem nič slabega, Bog varuj!“ Povesila se ji je glava in vedel sem, da se ji je hotelo jokati; vedel sem pa tudi, da bi mi za nobeno ceno ne hotela pokazati, da ji gre na jok.

Pričel sem znova:

„Mlačanovo sem kupil. Danes smo v Loki pismo delali. Tudi Danijel je bil tam. Liza je torej le Anžona vzela!“

Odgovorila je trpko:

„Kaj je hotela drugega? Kedo naj se na moške zanaša?“ V hipu je popravila: „Kedo naj se na take moške zanaša?“

Še je vprašala:

„Koliko si dal?“

„Devettisoč in petsto.“

„Si vse plačal?“

„Vse.“

„Boš imel kaj dolga?“

„Nič.“

Pristavila je grenko: „Na doto ti blez ne bo treba gledati.“

„Ne.“

Po kratkem premolku sem pričel:

„Pravijo, da je zemlja dobra in da se dosti pridela.“

„Jáde.“

„Živel se bo torej lahko. Gospodinja, se ve, bo morala pridna biti, ali živel se bo lahko.“

„Jáde.“ Ta dvojna poljanska pritrditev ji je prišla kot smrtni izdih, takorekoč kot srčna kaplja krvi, čez bleda ustna. Pri tem ji je glavica popolnoma zlezla na roko, in zaječala je: „Tako čudno me notri boli!“

Nisem se mogel več vzdržati, naslonil sem se k njej ter ji šepnil na uho:

„Govoril sem z očetom in materjo, oba sta zadovoljna, da se oženim pri Presečnikovih, če me ti hočeš.“

Bliskoma je dvignila glavo in tudi telo je stegnila, da je stala kakor sveča tik mene. Obraz ji je bil v trenutku bel kot sneg,

potem pa se je zopet žaril kot roža, da se je videlo, kako ji je vrelo po duši. Spregovoriti ni mogla, in šele ko sem ponovil, če me hoče, je vzdihnila: „Jest?“

„Da, ti, Meta! druge nočem, samo tebe vzamem! Sedaj odgovori, če me hočeš?“

Spregovoriti le ni mogla. Odpirala je ustna, ali beseda ni prišla iz njih, nakar je pričela z glavo kimati in pokimala je trikrat ali štirikrat, tako da ni bilo dvojbe, da me hoče.

Raztegnila je roke proti meni in hipoma me je objela — pri nas se zaljubljen parček ne poljubljuje, pri nas se objema — in čutil sem, kako mi je tesno oklenila roke okrog vrata in kako je pritiskala svoje lice k mojemu.

„Tako sem se bala,“ je zaihtela, „da vzameš Fortunovo!“

„Šemica, ali sem Katro klical?“

„Za vselej prideš na Jelovo brdo?“

„Za vselej! Za vse življenje bova mož in žena.“

„Mož in žena!“ Takrat se je spustila v jok in jokala je, kakor še nikdar nisem slišal ženske jokati. Vse telo se ji je treslo in krčevito se je pritiskala k meni. Moja tolažba je ostala brezuspešna.

„Mož in žena vse življenje!“ — to so bile zadnje besede, katere je tarnala med solzami!

Naenkrat sta se ji razrešili roki, s katerima je bila objela moj vrat, in desnica ji je onemogla zdrknila čez mojo ramo. Obrazek, ki se je nagnil od mojega lica, je bil brez vsake kaplje krvi. Oči so se ji široko odprle, in okrog ust, katera so tudi narazen silila, se ji je napravila črta bolesti in muke. V hipu je brez zavesti ležala v mojem naročju — — —

In tedaj, častite prijateljice, sem mislil, da je tudi meni prišla zadnja ura! Umeti nisem mogel, da je umrla, da mi je v rokah umrla, a še danes, ko je preteklo toliko let in ko se še vedno vsak hip živo spominjam tistega trenutka, imam občutek, da ni resnica, da je zgolj le moja domišljija, da je umrla, — pa je v resnici umrla! Zdravniki so sicer trdili, da ji je srčna hiba vzela življenje in da bi bila morala prej ali slej od kake večje razburjenosti umreti, ali jaz vem bolje: zavest sreče ji je vzela življenje!

Po dolgem molku si spregovorila ti, gospa Dinca, prva, in v čast si štejem, da je bilo rošno tvoje oko! Vprašala si: „Zahajaš še kaj na Jelovo brdo?“

Čisto gotovo zahajam vsako leto in večkrat tudi vsak mesec v pogorsko vasico. Moja duša je v pogorju, Meta zame ni umrla!

Pred mano živi še vedno v podobi mladosti in devištva. Da sem jo vzel, potrl bi jo bil zakon, potrlo bi jo bilo delo. Vse to bi bilo streslo cvet z njenega telesa, dočim mi živi dandanes še vedno v tisti cvetlični nežnosti, katera pri ženski tako rada in tako hitro usahne!

Leto za letom prihajam na Jelovo brdo, in sprejemajo me, kakor bi me bili sprejemali, da sem postal pravi zet. Od pričetka smo težko in grenko živeli. Mati Barba je obilo jokala, plačevala je za maše in veliko je molila: Boštjan pa je taval v nekaki zmedenosti okrog in videl se nam je, kakor bi gledal na reči okrog sebe z visoke gore, ne da bi jih mogel nadrobno pregledati. Ali Bog se ju je usmilil! Kakor Elizabeta v sv. pismu, je povila priletna Barba sina, katerega smo krstili na ime sv. Boštjana. Ta raste, kakor raste žito na polju, če ima dosti dežja in tudi dosti solnčne gorkote. To otroče nosi s sabo obrazek, ki je do zadnje črtice izrezljan iz Metinega obraza. Vsi imamo veselje nad njim. Naše skrbi ga obdajajo, kakor obdajajo skrbi starih mladiče v gnezdu. Mori nas pred vsem skrb, da bi ga nam ne vzelo tako, kakor Meto, in parkrat ga vlečem v Loko, da ga preišče prijatelj Arko, a leto za letom je srce v redu. O takih prilikah me moj prijatelj tolaži: „Mene bi bil vprašal, pa bi ti bil vse razodel! Punco sem dobro poznal, rdeče lise je dobivala na lice in tudi druga znamenja je imela, ki so kazala na srce. Z eno besedo: vivere non poterat! Mene bi bil vprašal pa bi si bil prihranil dosti bolečin!“ Pustil sem, da je govoril; bil je glasna, a vendar dobra duša. In prišlo je kmalu leto, ko je tudi njemu zapel zvonček: vivere non poterat!

Zrno za zrnom gre v zemljo, ali iz zemlje pa zopet izhaja zrno za zrnom!

Tako se je pripetilo, da sem bil enkrat še celo na svatbi na Jelovem brdu, takrat, ko je Kalar dajal svojo hčer Ano Skalarjevemu Matijčku, ki je pri njem, kakor veste, zvesto in pridno služil. Dal mu je precej sveta, da ima Matijče sedaj čedno domačijo, dal mu je pa tudi svojo hčer. Svatovščina ni bila zadnja. Kalar in Skalar sta sedela za mizo v kotu in bila sta si kakor brata. Luca ni več živela, ali marsikatera beseda na svatbi je veljala poštenemu njenemu imenu. Okrog peči je prežalo obilo šeskarjev; lazili so tudi pod mizo okrog in cukali svate za noge, da so jim kaj dali. Tako je svat pomolil pod mizo sedaj čašo vina, sedaj kos mesa ali belega kruha. Komaj pa si enega potolažil, cukal te je že drugi.

Pri peči je prestoloval naš stari znanec Danijel. Prav ostro je vladal nad otročaji, ki so mu preveč snedli, preveč popili in sploh

preveč pod mizo lazili. Odcedno jih je prétépaval ter kričal: „Ali mi hočete res vse snesti? Vi imate očete doma, ki vas lahko rede, jaz pa sem berač!“ In res je bil berač! Velik koš je bil prinesel s sabo ter ga posadil na zapeček in metal vanj vse, kar je dobil od svatov. Koledoval je brez odmora, a vse je šlo v koš; tam je imel še celo bokal, v katerega je izlival vino. Toliko je že bil diplomata, da je vedel, da se ne sme upijaniti, ker bi potem lahko izgubil napolnjeni košek, na katerega je že prežalo nekaj kolegov zunaj pred hišo. Ali Danijel se ni upijanil, zatorej so zaman prežali.

„Alo Danijel,“ — pri tej priliki sem ga prvič videl, kar smo delali pismo v Loki — „alo, kdaj pa si prišel iz Amerike?“

„Dva meseca bo že,“ mi je odgovoril čemerno, „nekaj več, nekaj manj!“

„Kaj pa v Ameriki?“

„Kaj?“ se je zadržal zaničljivo. „Nič! To ni življenje, to je hudič! Po tistih jamah tiste pse vlačiti, to je dvakrat hudič!“

„Torej nisi zdržal?“

„Kdo bo zdržal, pa nič jedel? Tam je tako: če hočeš jesti, moraš delati!“

„In to ti je postalo dolgočasno?“

„E,“ je godrnjal, „ali mi je postalo, ali mi ni postalo! V Ameriki moraš hoditi, kakor hočejo policarji!“ — Tu je imel v mislih policaje.

„In sedaj?“ vprašam še.

„Sedaj?“ je tulil. „No, sedaj pa boš blez vendarle vedel, da sem berač! Delati ne morem, pa se mi tudi ne ljubi. Berač sem, kaj je na tem!“

Ko sem zmajal z glavo, je spoznal moje misli. Zatorej je nadaljeval:

„Ko vzameš vrečo — meni jo je dala Presečnikova mati — prvič v roke, te je res sram. Ali že pri drugi hiši, ko ti gospodinja z malo prijaznim obrazom natrese moke v vrečico, te začne sram popuščati in kmalu je vse dobro! Pri deseti hiši si že rojen berač! To sem ti povedal, da se boš vedel obnašati, če prideš kdaj do beračije. Pa blez ne prideš!“ Med glasnim smehom je dodal: „Mesto, da me spoveduješ, mi daj kaj vbogajme! Danes mi tako še nisi nič dal. Daj mi krajec belega kruha!“

Ko je kruh spravil, je spregovoril zadovoljno: „Za danes je dosti! Košara je polna. Poglej, kako zunaj čakajo in mislijo: kozavi se napije, mi pa mu izpraznimo mavho! O, ne!“

Oprtal je koš. Ko je odhajal, ga še vprašam :

„Kje pa stānuješ?“

„Za sedaj še nikjer. V Podpečnarjevi luknji, kjer so kamenje lomili, tam sem nekaj desak pribil. Tam me obišči, če te je volja! Za zimo bom pa moral že kaj dobiti. Peškulja na Gabrški gori mi je že nekaj obljubila. Haha!“

Morda bi radi kaj čule o Lizi? Njeno življenje je življenje dela in edinščine. Kadar hodim mimo karlovških bregov, ima skoraj vselej zibelko pri sebi, da je otročaj na delu ne moti, in če pride v vas, se vleče za njo rep zdravih in debelih otrok, — mislim, da jih je sedem. Blagor ji, da je blagoslovljena, zakaj od tega blagoslova živi slovenska zemlja!

466 Kar pa se mene tiče, naglašam zopet in zopet, da zame Meta ni umrla. Zatorej pozneje nisem poznal nikdar več ženske, in lahko rečem, da dosedaj še nisem prelomil zvestobe, ki jo dolgujem njemu spominu.

Gospa Marica se je ironično nasmehnila :

„To se trdi, dokazov pa vendar le ni!“

Odgovoril sem ošabno :

„Ni mi na tem, da mi verjameš!“

„Ali moraš takoj neuljuden postati?“ je posegla vmes gospa Mica. Nato pa je nekako nezaupljivo vprašala : „Bi jo bil res vzel, da ni umrla?“

„O tem ne dopuščam razgovora, draga prijateljica!“

„Ne vem, da bi bil vzdržal recimo nekaj let!“

„Vse to, ljuba Mica, sem bil dobro premislil. Naša največja napaka je, da sklepamo zakone brez pravega premisleka. V mojih očeh je zakon predvsem tudi gospodarska pogodba, ki daje stran-kama enake pravice in enake dolžnosti. Ta pogodba pa nalaga po mestih možem zgolj le zaveze, vam ženskam pa zgolj le pravice.“

Oglasila se je gospa Marica :

„Ti hočeš torej reči, da zakonske žene po mestih ne delamo in da samo jemo?“

Malo sem se umaknil :

„Tega naravnost ne trdim!“

„Pač pa po ovinkih!“ je dostavila gospa Dinca.

Nadaljeval sem :

„Ne prepirajmo se! Toliko je jasno, da so zakoni na kmetih mirnejši in zadovoljnejši. Oba zakonska lahko živita v zavesti, da enakomerno vzdržujeta rodbino. Bil sem torej egoist, ko sem se

hotel priženiti na Jelovo brdo. Ni se mi sicer posrečilo, ali vzlic temu upam, da mi bodočnost prinese mnogo posnemovalcev. Stvar pa ni malenkostna, stvar je potrebna, če naj izginejo tisti zidovi, ki ločijo dandanes našega kmeta od naših mest!

Tako, častite prijateljice, sem vam vse razodel, kar mi je ležalo na srcu. Ako mi je ušla tu in tam trda beseda, ne štejte mi v zlo! Časi prihajajo, ko se za malenkosti ne bomo več ruvali. Eno je glavno: naša zemlja se nam ne sme vzeti in narod slovenski mora stati kot večno drevo, kateremu korenine nikdar ne usahnejo! V to moramo delati vsi, na to moramo misliti takoj, ko se zavedamo življenja, misliti takrat, kadar se odločujemo za poklic, in predvsem tedaj, kadar se ženimo! Kdor se ženi, naj se ženi tako, da mu bo zakon oklep, ki ga še bolj zveže z domovino, in otroke naj rodi, ki bodo pomnožili slovensko vojsko in armado slovenskih delavcev!"

Jáde! Jáde!

restu pritežan tudi jaz. krajček se je pokazal s svojo mladostno lepoto: ali zna piti, ali ne zna. Dr. Javir, je pokazal, i kvat: brečo!

Janko Samec:

Misli moje.

Misli moje — vranci brzi,
ki naprej . . . naprej hitijo;
krog vratu konop jim vrzi
pa ti vendar v noč zbežijo!

Če jih vprašaš, kam bi radi,
se rezgečejo v odgovor:
„Hehehe . . . mi, brat, smo mladi
in gremo po zlati tóvor!“

Breme težko — starec stoka,
k tlom mu silijo kolena;
pa obloži z njim otroka
kvišku nosil bo ramena . . .

Kaj je to — ne vem, kaj!

Rado Murnik:

Na Bledu.

(Dalje.)

5.

„Igor, no, kako ti ugaja Olga?“ me je vprašal doktor Zalokar drugi dan, ko sva se pred obedom izprehajala na Mlinem v Zázeru, za jezerom, pravzaprav za holmom med jezerom in Savo Bohinjko.

Ob Jankovem vprašanju sem čutil razburjenost, ki me je sama osupnila in skoraj jezila.

„Nikdar ne bi mislil, da ima pusti mož tako hčer,“ sem odvrnil; prizadeval sem si, da bi govoril kar najmirneje.

„Roža ob trnu!“ se je smehljaj in počasi gladil svojo francosko brado. „Te oči, kaj? Sive oči so redkokdaj lepe, sive oči so navadno srepe, bodeče, kačje, ali pa brezizrazne, prazne.“

„Ali v sivih očeh Olginih se užigajo za črnimi trepalnicami modri in zelenkasti plamenci kakor odsevi na jezeru. Njene oči so triumfalne in vendar mile.“

„Glej ga no fanta, kako je pa že natanko ogledal dekliča!“ me je jel zafrkavati. Ko je pa videl moj resni obraz, je zaobrnil: „Kaj pa Ovnove golobice?“

„Klavirske device? Oh!“

„Oh? Kakor vidim, Igor, te niso ravno očarale!“

„Narobe! Njih smeh je priučen, umeten, njih vedenje afektirano.“

„Omožile bi se rade. Njih vroče prizadevanje, da bi zavojevale moško srce, je krivo, da se vedejo tako čudno vse tri.“

„To sem pogodil že sam, saj je kar otipno.“

„Moža, moža bi dobile rade vse tri. Kdo bi jim to zameril? Jaz že ne! Toda zamudile so prave urice. Reve so. Mati jih preočitno ponuja s svojo skoraj vsiljivo prijaznostjo. Nespretna mama je mnogo pokvarila. Plesti ali kvačkati morajo celo na igrališču, na promenadi, da bi kazale svojo solidno vzgojo in veselje do dela. Klaviračiti in po notah kričati znajo, da se Bogu usmili, gospodinjiti in kuhati pa nič.“

„Kaj pa Hilda in jurist Bogomil Jereb?“

„Bogomil je bencin. Rad se vname, pa ne gori dolgo. Ta navihane je kaj mnogostranski kavalir. Povsod ima ljubice, v Gradu in v Želečah, v Zagoricah in pri Rečici. Izborna se zabava.“

„Kako pa da ravnatelj Jarnika ne vidim nikjer?“

„Stari Jarnik piše, oziroma narekuje. Obsedel ga je goljufivi demon pisateljske slavohlepnosti. Pravi pravcati samotar je, po cel teden ga ni z doma. Upokojili so ga pred dobrim letom, kmalu potem, ko mu je umrla žena. Dočim pa so drugi gospodje veseli, kadar smejo odložiti težko butaro vsakdanje uradniške tlake, je bil Jarnik vsled upokojitve skrajno neprijetno iznenaden. Noče in noče živeti zgolj o pokojnini in o spominih! Pokazati hoče, da ga še prav nič ni omajala in oslabila starost, da je njegov duh še vedno bister in čil, izkratka, da je še zmeraj zmožen! V glavo si je vtepel nesrečno misel, da mora presenetiti svet z epohalnim delom, ki mu je dal naslov: Zgodovina avstrijske pošte. Domišlja si, da prevedo njegovo Zgodovino nemudoma na vse moderne jezike, menda celo na volapük in esperanto, in pričakuje, da si pridobi nevenljivo slavo, in sanja, da ga bodo občudovali ne le interesirani veščaki-sodobniki, marveč tudi zanamci.“

„Kaj pa veli Olga?“

„Olga je bila izprva vesela, da je papanova čemernost in nejevolja našla odvod. Najel si je pisarja in mu narekoval po svojih osnutkih in izpiskih čudno dolgovezna, zamotana, neprebavna zmašila. Nevajeno delo ga je naredilo še bolj razburjivega in pisar za pisarjem mu je pokazal figo! Tedaj je prišla Olga iz zavoda. Njo je zdaj oče vklenil v pisarski jarem. Pisati mu mora vsako dopoldne. Kadar srečno dogotovita par pol, pa stari čudak vse raztrga, bodisi da mu je slog še premalo abstruzen in učen, bodisi da je izvolal novo razpravo z novimi podatki. Ravnatelj Jarnik je tak, kakor klasična gospa Penelopa ali pa kakor mojškra Klara, ki podnevi šiva, ponoči para. Vedno iznova se loteva svoje Zgodovine in obsedeva pri začetku. Olga mnogo trpi zavoljo njegove prenapete natančnosti in nervoznosti. Prigovarjal sem mu, naj ne muči sebe in hčerke, pa me je tako srdito obrenkal, da je bilo kaj!“

Sedaj sem vedel, zakaj je Olgi otemnel obraz, ko sem jo včeraj pri promenadnem koncertu vprašal po očetu.

„To mu je čisto podobno, Janko! Prej je mučil nas uradnike, zdaj pa trpinči svoj hčer. Durak!“

„Pa to še ni vse zlo,“ je poprijel zopet Janko. „Poleg Olge gospodinji sitnemu jazbecu njegova svakinja Brigita, debela jesenska

devica, salonski detektiv in birič blejske morale. Brigita Ogrizova, starejša sestra Olgine matere, je skopa, ošabna in zlobna. Prava sreča za vse njene bivše častilce, da ni ulišala nobenega! Rada bi hlače nosila v svakovi hiši; zadovoljevati pa se mora s tem, da prvakuje med drugimi klepetuljami in opravljivkami ter prodaja naj-novejše čenče o zarokah in porokah in razporokah, o obiteljskih tajnostih in škandalčkih. Vsako malenkost razblini in jo razbobna in raztrobi po Bledu. Na vsem svetu ljubi le dvoje: svojega mopsa in pa sirnate štruklje! Zato je tako lepo okrogla kakor repa in tako težka, da se ne upa v nobeno ladjo. Ker pa ni na Blejskem jezeru nobenega transportnega parnika, je debela Brigita obsojena, da pre-biva le na kopnem. Svetnik Oven jo skriva imenuje britof sirnatih štrukljev ali pa omaro zdražbe in kovarstva. Po njenem nasvetu je pahnil Jarnik svojo hčerko v pisarsko sužnost. Zdaj pa spletkari debeluharica pri Balenoviču zoper doktorja Jurinca. Na igrališče ne prihaja, zakaj ona in jaz se gledava dokaj pisano!"

Ker po obedu ni bilo ne Ovna ne doktorja Jurinca, sem šel domov. Tudi mene se je polotil „goljufivi demon“; jel sem pisati dnevnik. Misli so mi kar vrele in takorekoč same lile na papir. Ko sem se naveličal, sem jo mahnil proti Zaki, na Osojnico.

Tiho je bilo v hladnem gozdu. Pticom pevkam so se že pričele počitnice, počitnice kar do prihodnje pomladi; le sinice so se klicale po zelenih domovih in včasih se je grdo zadržala zarobljena šoja, gozdni birič. Nad solnčno jaso se je zasvetil zlatokrili kobilar in izginil za drevjem. Prijetno je dehtela gozdna smola in sveži dihi ponosnih divjih cvetlic.

Čim više sem prihajal, tembolj je lepota zamikala oko. Slovenski orjaki na skalnatih, kakor s srebrnim prahom osutih prestolih so se v vsej svoji velekrasoti jasno in ostro odražali od svetle sinjine. Jezero je gledalo kakor hrepeneče lepo oko proti nebu. Bela cerkva v zelenem gaju na dolomitnih pečinah se je svetila v zraku in v vodi. O božanstvena misel, ki je čaroviti lepoti ustvarila čarovito ogledalo! S tajinstveno močjo je lila harmonija, poezija v dušo, jo opajala, osvajala, pokojila. Vedno iznova sem se čudil: Kako prekrasno se ujema oblikovitost in enovitost, ljubkost in veličanstvo! Koliko izredne lepote na tako majhnem prostoru!

Na ovinku sem zagledal doktorja Jurinca in Balenoviča s hčerko. Gospodična Nada je slikala; videti je bila prav dobre volje. Na njeni bledozeleni bluzi je rdela bujna vrtnica. Balenović je bral svoj Obzor, mladi doktor pa se je igral z Nadino pahljačo, okrašeno z

guašnjimi slikami. Upal sem, da bom videl tudi Olgo, toda nje ni bilo. Balenović mi je ponudil sedež kraj sebe.

Nada mi je pokazala svoj zvezek s podobami in osnutki: stare koče, mline, ogelnice, gorske cerkvice, znamenja, kozolce, čebelnjake ... Njene slike so prehudo vriskale in izvedene so bile šolarsko leseno, vendar pa Nada vsaj ni slikala zelenih krav in rdeče trave ali pa škrlatnih backov, kakor napol slepi modernisti fin de siècle. Pohvalil sem gospodično kot umetnico, ona pa je to prijazno odklonila, češ, da je zadovoljna z naslovom diletantije.

Jurinac jo je prosil za rožo, ali ponosna Nada mu je ni dala.

„Kaj pa je na Hrvatskem novega, gospod Balenović?“

„Nič, gospod Kalan! Vse po starem: Madžari in madžaronski mameluki nas varajo, podkupljajo, izpodrivajo, izsesavajo, zatirajo, strahujejo, po novinah pa lažejo, da pokajo zidovi! Reke, ceste, železnice, morje, vse hočejo imeti vampirji sami. Mavrico bi aretirali naš mali ban Khuen, ako bi se dala prijeti! Vas Slovence tlačijo, Nemci, nemškutarji in Italijani, nas pa Madžari. Neka ih voda nosi!“

„Železnice in tarife so si uredili le na svojo korist,“ mu je pomagal doktor Jurinac. „Davke so tako povišali, da mora naš kmet prodajati šume in polja, vinograde in pašnike, živino in koče. Poljedelstvo, trgovina in obrt, vse peša.“

„Naši zastopniki „štipendisti“ pa romajo v Budim-Pešti od ministra do ministra,“ je dejal Balenović z jeznim nasmehom, „se klanjajo in zvijajo in pojemajo od ponižnosti, napihneni Madžari pa se jim posmehujejo in milostno obetajo. Eljen nagodba!“

Dolgi viseči brki so mu podrhtavali ob debeli dolenji ustnici in izpod jakih obrvi so sovražno žarele črne oči.

„Vražja nagodba!“ je vzkliknil doktor. „Jasna je potreba, da se odkrižamo takih prijateljev in da se združijo Hrvatska, Slavonija, Dalmacija, Bosna, Hercegovina, Bačka, Banat, Koroška, Kranjska, Štajerska, Goriška in Istra v okviru habsburške monarhije. Upajmo, da nam pomaga prihodnost, upajmo, da bomo v prihodnjem stoletju mogli veselo peti: „Kad se bratska srca slože, i olovo plivat može!“

„Dobro, gospod doktor!“ ga je pohvalila Nada in mu dala vrtnico. Poljubil je stebelce tam, kjer so ga bili držali njeni prsti, in si vtaknil cvetko v gumbnico bele suknje.

6.

Zdaj pa sem zagledal onega kariranega Angleža. Trdo in leseno je stopal John Bull proti nam po senčnati gozdni poti in z orokavičenimi prsti listal po rdeči knjižici. Obletela me je misel: Ta čudni romar menda tudi spi in se celo koplje v rokavicah!

Njemu na desni je hodila plamenolasa dama. Mlada gospodična se ni mogla hvaliti z lepoto. Odlikovale pa so jo zanimive modre oči in pa izredno nežna, finobela polt, ki diči zlasti rusolaske. Podolgasti obraz je bil hladen, nepremičen. Premočni obradek je ovajal krepkovoljnost, trdovratnost in kvaril obličju dekliški čar. Nosila je staromodno, visoko špansko frizuro. Bila je precej liberalno dekoltirana.

Za obema je pobiral stopinje sluga s fotografsko pripravo, z dvozorom in s pledom. Vzela mu je aparat in jela fotografirati na vse kriplje.

„To je gospod William Heywood, tovarnar iz Manchestra,“ mi je povedal Balenović. „Gospodična je njegova hči Molly, Marička. Poznam ju; sosedu sta mi v hotelu. Večkrat se kaj pomenimo.“

„Ali znate angleški?“

„Živel sem par let v Mehiki. Tam sem se naučil španski in angleški. Heywood je vdovec kakor jaz. Njegova soproga je bila Španka. Miss Molly se je vzgajala v Ameriki. Častilcev ima vse polno, zakaj njen papa je milijonar.“

„Miss Molly Heywoodova je jako ljubezniva in interesantna, tudi brez očetovih milijonov!“ je oporekala Nada. Balenović pa je zabrenčal: „Španci takole pojo:

Poderoso caballero
es Don Dinero!

* Mogočen kavalir je gospod Denar!“

Medtem so se nam Angleži počasi bližali. Heywood je kratko pozdravil in jel govoriti z Balenovićem angleški. V Trstu sem se učil tega jezika, da sem mogel brati časnike. Ali razumeti natisnjeno angleščino in razumeti govorečega Angleža, to je dvoje. Miss Molly je govorila z Nado precej dobro nemški.

„Kaj pomeni Babji zob?“ je vprašal angleški milijonar v prav čudni nemščini, ko nas je Balenović seznanil.

„Stare žene zob,“ sem odgovoril. „V tej gori je jama s kapniki, ota je, zato jo imenuje narod tako.“ *Ne vem, če mi po formi
tun stojičega tipa imenovan zob. - Hotel Babji
zob pa zato, ker je nad njim v gori votlina*

„Pri nas pa pomeni baby (bebi) dojenčka. That is funny. (To je smešno.) Hm.“

Nasmehnil se je, potem pa dejal: „Morda bo zanimalo tudi vas, kar sem bral v tej knjižici: Začetkoma devetnajstega stoletja je prebival v Podkorenu Sir Humphry Davy, genialen učenjak, eden največjih kemikov; našel je prvine natrij, kalij in bor ter otvoril kemiji docela nova pota. Njegove *Memoirs of the Life* je izdal njegov brat John po pisateljevi smrti. Slavni Humphry Davy je zapisal dne 19. avgusta leta 1827. v svoj dnevnik: „Dolino od Ljubljane do Podkorena smatram za najlepše, kar sem videl v Evropi.“ Mož je bil prej tudi v Švici. — Midva z Molly hočeva priti vsako leto semkaj.“

Namuzal se je, pozdravil in slovesno odromal s hčerko in slugo, s knjižico in rokavicami.

Kmalu smo odšli tudi mi. Kodrolasi, elegantni doktor nas je izborno zabaval; bil je ljubezniv, dovtipen, živahen, vesel, poreden — pravi zagrebački sin! Ob gozdnih deblih so polzele pozne luči in jezero je lahno utripalo pod laskavo sapico. Po travnikih so godli čirički; na belih pečah slovenskih planin so jele cveteti prve večerne rože.

Spremil sem hrvatske znance do njihovega hotela. Po večerji sem se vrnil na Osojnikovino.

Domači so sedeli na hladnem vrtu pod veliko lipo. Stari Osojnik je nekoliko zasukal svoj ogoljeni klobuk brez traku, pa ne da bi vstal ali se mi kaj priklonil. Mati so me prijazno povabili na klop. Sedel sem k zali Minki, ki se je kaj naglo odmaknila.

Osojnik se mi je zdel podoben nemim, težko dostopnim, malone sovražnim goram v obližju. Obriti obraz mu je bil trd in oster, kakor izklesan iz žive skale. V korenjaški rjavopegasti levici je držal čedro, kratko pipo s stolpkom, okrašenim z rumenimi glavicami, in počasi pihal dim predse.

„Cekini!“ je viknil Janezek, pomolil pest proti meni, jo odprl, pokazal svetle krajcarje, naglo zopet stisnil in skril svoj zaklad v žepu. Bila sva že malo bolj prijatelja, midva z Janezkom.

„Daj jih rajši meni!“ so dejali mati. „Naj ti jih lepo spravim.“

„Oh ne!“ se je branil, se malo nakremžil in se skril za Minko. Dečla je gledala resno, zamišljeno na jezero; včasi se je ozrla nazaj proti hiši, kakor bi koga pričakovala. Govorili smo o žetvi, v čebelarstvu, o davkih, o vojaščini.

„Oča, ali ste bili tudi vi vojak?“ sem vprašal Osojnika, ki je vlekel dim iz čedre, da so se mu ugrezala lica.

„Tudi, tudi! Pa še rdečo kapo pa rdeče hlače sem nosil, pa dolgo sabljo — pri moji zeleni! Tri leta sem jedel komis pri kobalariji na Ogrskem. Ej!“

Ob mladostnih spominih je ves oživel; skoraj je pozabil pušiti. Gledal me je že prijazneje.

„O — pri kobalariji je pa veselo življenje, včasi, veste, gospod, zmeraj ne. Ko le ne bi bilo tistega sitnega pregledovanja in zoprnega raporta! Ali smo včasi plesali z Madžarkami in pribijali ob tla! Madžarke imajo hude oči. Menda so celo uročne. Pa kaj! Vrteli in sukali smo jih, da se je vse kadilo!“

„Beži no, beži, Martin, kaj boš tako govoril!“ so ga karali mati.

„I no — kaj bi zato godrnjala, Neža! Takrat sem bil še mlad. Vse drug ptiček sem bil kakor zdaj. Kaj zdaj! Zdaj ni nič.“

„Kaj pa Madžari, ali so vam bili povšeči?“

„Kar nič. Vsi so kosmati. Grdi so. Jahati pa znajo, jahati, ne bom tajil, gospod, pa saj znamo mi tudi. Jahati znajo, preklinjati pa še bolje! Madžar vam kolne gladkeje in še bolj na dolgo, kakor nam bere birič v nedeljo po maši pred cerkvijo, kaj nam ukazuje gosposka.“

„Oh, kakšne ti hodijo nocoj na misel!“ so ga grajali mati.

„Čakaj no, Neža! Govore vam pa Madžari neznansko čudno: Igen kedveš mekmekmek! Včasi sem znal nekoliko tega spaka, pa sem še tisto pozabil.“

„Mekmekmek!“ se je veselil Janezek. „Tudi jaz znam!“

„Tako ciganski jo tolčejo. Nobene besedice ne znajo izpregovoriti po božje, da bi jih krščanska duša mogla razumeti. Taki so Madžari. Nič jih ni prida, ne. Zato sem bil vesel, ko sem opravil pri kobalariji in smel spet domov. Vidite, oni tamle je bil že tudi pri cesarskih. Sosedov je, Zoretov Jaka, služil je pa pri Janezih v Celovcu. Danes nam je pomagal ves dan na polju.“

Prihajal je vitek pa vendar krepak mladenič, rjavolas pa modrook. Klobuk z ruševčevimi perci je nosil nekoliko po strani. Oblečen je bil že bolj mestno. Spomnil sem se, da sem ga videl pri leškem kolodvoru med vozniki. Odkril se mi je in sedel k Minki, ki se zdaj ni prav nič odmikala. Štiri oči so se veselo bliskale! Minka in Jaka sta tiho govorila med sabo ... Bila sta vsa srečna.

„Njen fant!“ sem si mislil; saj temu ni bilo težko priti do jedra.

Oča so privlekli pomečkan mehur od mačje kože iz žepa in si iznova natlačili pipico. Žveplenki so užgali pa kar ob svojih sivih irhastih hlačah. Pogovor se nam je zasukal na vraže.

„Lani je stanoval poleti črnošolec pri nas v gorenji hiši, kjer ste zdaj vi, gospod!“ so pripovedovali mati Neža. „Ta črnošolec je znal točo delati ali pa ureči, kakor se mu je ljubilo. Strašno je bil suh, kakor bi ga že smrt tipala, pa grdo je gledal, kakor bi ga kdo davil. Kar bala sem se ga! Mati, mi je rekel svetega Ožbalta dan, mati, pred Velikim Šmarnom bo huda toča! No, nič mu nisem verjela. Ne bodi len — naenkrat je izginil, menda v Kropo, kjer je konec sveta, kakor pravijo. Par goldinarjev nam je ostal dolžan, kaj ne, Martin? In glejte, ljudje božji! Svetega Lovrenca dan je bil sejem v Kamni gorici, in že ta dan je toča pobila vse tam doli okoli Kranja. Ali sem se veselila, da je oné, tisti črnošolec, odnesel pete! Kaj pa, če bi se bil raztogotil in naravnal točo na blejsko stran? Tako je bilo. Tako vam povem.“

„Kaj pa potlej?“ so vprašali oča Martin.

„Kaj potlej! Nič.“

Minka in Jaka sta nadaljevala svoje posebne pogovore. Za vasjo so peli in ukali fantje. V lipi je sapljaj zaspan veter. Iz line razpokanih oblakov je sijala luna; otok je seval v čarobni mesečini, kakor da so ga vile opredle z zlato prejo. Od cerkve so očitajoče in svareče doneli pozni udari čez vodno plan v sanjavo noč.

Osojnikov oča so zazehali, vstali in po svoje predlagali konec debate in mi želeli lahko noč.

Dolgo nisem mogel zaspati. Mislil sem na Olgo. Spominjal sem se vsega, kar mi je pravil Janko, in nehotoma sem vzdihnil: „Uboga Olga!“

7.

Solidni petelin Osojnikov me je na vse zgodaj zbudil s svojim junaškim tenorjem. Ko sem pogledal skozi okno, se je domači hlapec umival pri koritu; postava štiridesetletnega možaka je bila majhna. Potapljal je kuštravo glavo v vodo, jo dvignil, puhal, hropel, pljuval, grgral, se otresal, globoko sopol, se škropil in drgnil po golih prsih in zapel hripavo:

„Antón Capón ...“

Že pa je zopet potisnil glavo v korito in nadaljeval svojo pesem šele po dolgem odmoru:

„je godel zastonj.“

Zadovoljno je ogledoval svoj široki rdeči obraz v vodi, se prijazno režal sam sebi, se pačil in, še moker, oblekel srajco ter izginil v hlev.

Šel sem na leseni hodnik in gledal na dvorišče. V pasji vili je dremal siv pes, priklenjen na verigo, ki je visela premično na dolgi žici ob žlebu, da je mogel varuh malone po vsem dvorišču. Ob košu pri listnjaku je sedela na tnalu mačka, bela, s črnimi in rjavimi lisami. Strašno dostojanstveno se je držala in modro, kakor bi razglabala prauganko tega čudnega sveta. Na lestvenem vozu pa je skakal črn muček po kupu zelene trave in lovil poskočne kobilice. Na stenskem kolu pri hlevu je jahalo dvoje komatov, na klinih so visele kose in grablje. Pri vratih so ležale cikle. Blizu hleva se je šopiril velik kup gnoja, estetiku na žalost, kmētu na veselje. Po njem so razgrebale kure in se prijazno pogovarjale. Močan kokot, eden največjih slovenskih petelinov, je čuval svoj harem. Pod streho so imele lastovke dvoje gnezd. Neutrudno so ljubke živalce prihitevale in odhitevale, zdaj proti hribu, zdaj proti jezeru. Na vrtu so v lipi šušmarsko in brez občutka čivkali nesramni vrabci.

Hlapec je izpustil kobilu in žrebe iz hleva, da sta šla h koritu pit. Dolga jutranja senca je segala donad hlevna vrata, korito pa se je svetilo v solncu. Hlapec je tiho prižvižgaval živalima. V jutranji svetlobi se je svetila gladka rjava dlaka mirne kobile in dolga črna griva je lahno vihrala v svežem ranem vetriču. Kako lepo vzraslo je bilo žrebe! Kako umno, in, rekel bi, simpatično so mu gledale velike oči! Na čelu je imelo belo liso.

Iz kuhinje je prišla Minka z vedrico po vode. Stopala je odločno, krepko, ponosno, ne da bi se zavedala tega prirojenega ponosa. Lahka obleka je izdajala deviško cvetoče oblike. Rokavci so bili zavihani, krila izpodrecana. Pes je prilezel iz svojega spalnega salona in vljudno migal z repom. Minka je postavila vedrico pod curek in božala žrebe, ki se je že napilo.

„Kako je Miško fleten! Kako je priden!“ Ponudila mu je kos kruha.

Žrebiček je iztegnil vitki vrat, razpenjal nozdrvi, nastavil ušesa, vohal po kruhu. Hlastnil je po njem, ali Minka je urno umaknila roko. Miško se je zganil, odskočil, svetlo pogledal dekle in strigel z ušesi. Kobilu je počasi dvignila glavo, se ozrla in se vrnila v hlev.

„Na, Miško, kruhka, na!“ je ponujala mladenka iznova in se umikala žrebetu po rakovo. Žrebe je močno zasoplo, nejevoljno potreslo glavo in vrat, greblo s prednjima nogama, visoko dvignilo glavo in poskočilo.

Minka se je zvonko zasmejala in, nekoliko upognivši se, je pobegnila pred konjičkom na veliko začudenost psa, mačke in kuretine. Pes je razburjen zalajal, maček je šinil po lestvi na skedenj, prestrašene kokoši so kokodakale, mahale s perotmi in begale okoli gnoja. Petelin je odločno zabavljajal.

Lahno kakot planinska sapa je bežala Minka po dolgem dvorišču. Žrebe je zarezgetalo z nežnim, visokim, dejal bi, še otroškim glasom: „I-i-i-i!“ in bliskoma zdirjalo za dekletom. Krila so vihrala bežeči devojki kvišku in videl sem dvoje belih nog — o, kakšnih nog! Pojdite se solit, vsi klasični kiparji!

Konec dvorišča je obstala. Zdravje in mladost sta ji vrela po gibkem prožnem telesu, v duši pa prekipevajoče veselje do življenja. Na obrazu ji je trepetal nagajiv nasmeh in jasna radost ji je sevala iz oči, čistih, zelenomodrih, kakor je jezero tam, koder se ogleduje v njem vedro nebo. Minka je bila tako preprosta, tako enotna, ulita iz celote, tako neokvarjena, tako milovidna in lepa, kakor planinska природа v obližju. Nehote sem primerjal Minko in Olgo. Zdeli sta se mi sestri: Olga — vrtnica, Minka — divja roža!

Dečla jo je ubrala nazaj, žrebe pa je planilo za njo. Komaj so se mu nožice dotikale tal, tako bliskovito, tako okretno in lahko so se premetavale in dirjale za dekletom. Oba sta se igrala s svojo mlado močjo.

Pri koritu je Minka obstala in se jela na glas smejati. Ko planinski sneg so blesteli njeni beli zobje. Bežeči so se ji lasje napol razpletli, in ko je prihitela iz sence na solnce, so se zasvetili kakor suho zlato. Sedaj naj bi fotografirala miss Molly! Kako lepo je bilo to slovensko dekle! Le pojdite se solit, vsi slikarji italijanski!

Kar se je iz shrambe pokazala glava očeta Martina. Pisano so pogledali ata in cirkusa je bilo konec!

Minka je umolknila, obliče se ji je poresnilo. Dala je žrebičku zasluženi kruh, ga pogladila po beli lisi na čelu in si popravila kite. Ob tem se je obrnila in pogledala na hodnik. Kako je zardela, ko je zagledala mene! Nemudoma je zadela polno vedrico na glavo in nesla v kuhinjo. Nobene kapljice ni izlila po sebi. Preko dvorišča so stopali oča s težkimi, počasnimi koraki.

Odspodaj sem slišal glas matere Neže: „Oh, vendar no! Da se ti le ljubi, ljubi, še tako noreti! O ti prismoda mlada, ti, kako si pa še vsa otročja!“

Grajano dekle je menda odšlo, zakaj potem sem slišal mater Nežo: „Pusti jo, Martin, mlada je še, mlada in razposajena od samega

zdravja in neskrbnosti. Kakšen si bil pa ti ob teh letih? Skozi strop bi bil skočil! Privoščiva ji, no! Saj tako neskrbna pa vesela ne bo pozneje nikoli več! Ali se ji bo še kolcalo po dekliških letih! Le prekmalu jo bo minulo, prekmalu!“

Po zajtrku sem bil na vrtu. Ozka stezica, ponekod zarasla s kratko rosno travo, je delila gredice sočivja in zelenjave. Zale, komaj šele vzcvetele solnčnice so nihale nad sivozelenimi zeljnatimi glavami in nad rdečecvetnim fižolom. Na jablanah in hruškah je gledalo še zeleno ovočje izza listov. Pod obranimi češnjami so tiho visele črne muhe kakor na nevidnih nitkah, bliskoma švigale v stran in se vračale. Ob strani so cveteli nageljni, rožmarin, resedica, vrtnice, fajgeljčki, goreča ljubezen in druge živobarvne cvetlice; med njimi so stali količi z nasajenimi pisanimi steklenimi oblami. V kotu je čepel uljnjak in čebele so neprenehoma šumele ob pisanih podobah, med katerimi so igrali glavno vlogo ženska, menih pa hudič.

Sadovnjak je segal do jezera. Ob bregu je pod drevjem ostalo še nekaj tople vonjave poletne noči. Otok je ovijala prenežna jutranja koprena. Jezero je mirovalo kakor zamaknjeno v skrivnostne sanje. Solnce je igralo na peskovitem dnu, kjer so ležale napol skrite školjke. Priplavala je velika riba in se zagnala za kačjim pastirjem. Zaškropilo je; na vodni planoti so se gugali čimdalje širji kolobarji in iz globine so se dvigali svilenosvetli mehurci. Dva laboda sta počasi, veličastno priplula izza bičja, ki so na njem rahlo vihrale zelene zastavice. Na otoku je pel zvonček, koprneče, proseče.

Minka je prišla zalivat svoje cvetlice.

„Dobro jutro, Minka! Ali imate zalega fanta!“

Živo je zardela in obrnila glavo od mene.

„Ali kaj pride ponoči k oknu vasovat?“ sem jo podražil.

„Oh!“

„Kdaj bo pa svatba?“

„Prihodni predpust,“ je odgovorila tiho in se nasmehnila.

Pricapljal je Janezek in mi pokazal črnega mucka v svojem slamniku.

„Tukaj ajčka! Prede. Kako prede! Nič se ne boji. Tako majhen, pa že prede. Priden je, nič se ne kremži.“

„Čigav je pa onile čoln?“ sem vprašal Minko.

„Zoretov.“

„Jaka tudi čolnari?“

„Tudi. Največ pa vozi s konjem.“

Pobrala je zelena jabolka, ki so ležala v travi, in jih odnesla v predpasniku. Kmalu pa sem videl njo in Janezka, sedeča na lestvenem vozu.

„Kam pa, Minka?“

„Na polje, gospod!“

„Naj se popeljem z vama!“

„No, pa!“

Zlezel sem na voz. Udarila je z enoterno vajetjo po širokem konjskem križu. Težka kobila je počasi peljala po prašni cesti ob oprasenih mejah in kmalu zavila med njive.

Osojnikova mati in stara dekla sta želi jari ječmen. Tudi Minka je vzela srp, izdrla oslo iz oselnika, zapičenega kraj njive v tla, nabrusila in jela žeti.

„Ali ste prišli pomagat?“ so se šalili mati in si otirali potni obraz.

Jaz pa sem gledal Minko. Delala je hitro, lahko, z veseljem, očitno radujoč se svoje moči in okretnosti. Tako naj bi bilo vsako delo!

„Minka, čudim se, da se nič ne užanjete!“ sem dejal, ko je povijala in vezala snop.

„O, kolikokratov sem se že!“ Pokazala mi je brazgotine na levici.

„To so častne rane!“

Pogledala me je začudeno in dejala preprosto: „Malo nerodna sem bila.“

Ročno je žela dalje. Srečen kmet! sem si mislil. Živi prirodno, dela v prirodi. Kaj pa mi? V zatohlih sobah delamo tlako prstovoljni sužnji! Pehamo se za zaslužek, da bi mogli kdaj tudi mi živeti prijetneje in bolj po zahtevah naravnih; ali ne bo tedaj že prepozno?

Ko so polagali v kozolec, sem šel Minki podajati. Solnce je pripekalo huje in huje. Veter je dremal v smrekovih vrhovih za mejo in včasih zazehal skozi onemoglo vejevje. V zeleni turščici in na žitni njivi pa se ni premaknila nobena bilka, noben klas, nobena lat. Sitne muhe so čimdalje bolj silile v nas in v konja.

Na bližnjem pšeničnem strnišču sta trosila Osojnikov oča in hlapec gnoj za repo. Minka se ni slabo zabavala ob moji nespretnosti. Videl sem, da edino moja mestna oseba kaže vso družbo, da sem tuj, docela neskladen primesek. Še vse preveč Dunaja je tičalo v meni.

Kmalu sem se naveličal, legel v senco in gledal v nebo, v to višnjevo sijajno brezdno. Prijetna utrujenost mi je zapirala oči. Tudi v senci je bilo soparno. Vzduh je bil težak, nepremičen, dušeč.

Janezek se je široko postavil predme: „Ti lenoba! Ti koleraba!“

Moral sem se mu smejati. Mati pa so se hudovali: „Kaj pa je to? Odkod neki take jemlješ? Da mi nikdar več ne zineš kaj takega, veš! Le še enkrat, pa boš klečal, da se boš zidu smilil! Le kje se uči takih besed? Pri nas že ne!“

„V tretji hiši od nas je ljubljanska družina,“ se je oglasila Minka. „Tam imajo fantka, z njim se igra včasih tudi naš. Od njega jih pobira, take ocvirke!“

Okarani grešnik je počenil za kup plevla.

„Južinat, ljudje božji!“ so vabili mati in odgrnili jedila: žgance, kiselo mleko, črni in beli kruh domače peke. Vsi so sedli v senco. Mati so naredili tri velike križe. In vsi so molili in jeli zajemati z velikimi lesenimi žlicami.

8.

Popihal sem jo domov in se preoblekel. Na oknu sem našel listek. Balenović me je vabil na postrvi v hotel, kjer je stanoval.

Povabljeni so bili tudi svetnik Oven pa doktorja Zalokar in Jurinac. Kosili smo v veliki verandi. Postrvi so bile izborne in Nada izredno ljubezniva. Po obedu pa se je poslovila in udarili smo tarok. Balenović nam je nepristransko zaplečeval. Obiral nas je svetnik. Zato ga je krstil Janko za Oberona.

„Če sem jaz Oberon, je pa moja presladka Genofefa sama presvetla Titania, kraljica škratov!“ se je muzal gospod Zlatoust.

„Danes ima jezero svojih 26° C,“ je dejal Janko. „In danes ne bo nič tennisa!“

„Zakaj ne?“ sem vprašal nemilo presenečen.

„Ali ne vidiš, da bo dež?“

„Nevihata bo!“ je rekel Balenović čez nekaj časa.

Sivi in temnomodrikasti oblaki so se zlivali v enobarvno kalno sivoto. Mrak je ogrinjal bližnje vrhove in jezero je posivelo kakor jeklo. Veter je vznášal in pometal cestni prah, listje in bilke. Drevje se je globoko klanjalo, kakor bi prosilo, rotilo; obrežne veje so se omakale v jezeru.

„Kaj mi izbijaš taroke!“ se je jezil Janko.

Že se je oglašal zamolkel grom in prve debele težke kaplje so trdo udarile na streho, po nasadih in pesku. Tiho so padale v jezero. Zablistalo se je in ulilo, žabučal je grom in grozotno odmeval od gora. Nekaj zakasnelih ladjic je bežalo v zavetje. Jezero je kipelo od tisočernih mehurcev in jelo gnati jezne openjene valove.

Tudi Janko se je jezil, ker sem igral res prav slabo.

Iz mračnih oblakov se je spuščala tema, kakor bi se nočilo. Naglo je sledil blisk blisku, tresk tresku! Lilo je huje in huje. Nehali smo tarokirati. Balenović nas je povabil gori v svoje stanovanje.

Tedaj pa je prihitel stari Heywood v verando in kazal preplašen na jezero: „Moja hči! Moja Molly!“

Miss Molly je blodila sredi nevihte sama v svojem čolnu po jezeru. Vihar in valovi so se igrali s slabotno lupinico. Dekle je klečalo v ladjici in — kadar se ni moralo oklepiti klopi — s povzdignjenima rokama prosilo pomoči. Prestrašeni oče je bil mrtvaško bled.

„Pomagajte ji, rešite jo!“ je prosil plaho.

„Že ji hiti čoln na pomoč!“ je vzkliknil Balenović. „Dobro jo reže navzlic viharju in valovom! To je veslač!“

Skozi mračno dežno mrežo nisem videl ničesar. Šele, ko je strahovit blisk ožaril jezero z demonsko svetlobo, sem za trenotek opazil rešilni čoln.

„Hvala Bogu!“ je vzdihnil Anglež in sklepal roke.

„Joj! — Njen čoln se je potopil,“ nam je dejal Balenović hrvatski čisto tiho. „Menda je zajel vode in se pogreznil.“

Sočutno smo gledali nesrečnega bogatina.

„In rešitelj?“ sem nestrpno vprašal bistrovidnega Hrvata.

„Tudi njega ne vidim več. Pretemno je, predaleč! Bog pomagaj, da ne utoneta oba!“

„Tako divjega pa nisem videl jezera še nikdar!“ je izpregovoril Janko. „Kdo bi pričakoval kaj takega, ko je sicer tako krotko!“

Pogled na razburkano otemnelo jezero je bil zaeno divoten in grozen. Včasi so strele odkrile otok, da je trenutkoma zatrepetal v bledem ognju kakor prikazen. Treskalo je naglo zaporedoma s kratkimi silnimi udari, kakor bi nekaj težkega z vso močjo prodrlo nebeški obok in hotelo pogrezniti breg in hribe v jezero. Grom je bobnel in bučal in odmeval, kakor bi valilo težke skale po votlih gorah. Bilo je jako hladno.

Težko smo čakali, kaj bo. Te minute so se nam zdele dolge ko sama večnost. Vsem so močno utripala srca od pričakovanja in razburjenosti. Naposled je vendar nekoliko nehalo liti.

„Otel jo je!“ je skoraj zakričal Balenović. „V svojem čolnu jo pelje naravnost proti nam! Živio!“

„Rešil jo je!“ je šlo od ust do ust. „Hvala Bogu!“ Kako smo se oddahnili!

Počasi se je bližala ladjica, ki se je morala še vedno boriti z vihnim vetrom in valovi. Hiteli smo na obrežje. Čolnar se je upiral ob vesli, da so škripale trte. Vrgel je verigo, železo je zarožljalo na kamenu. Potegnili smo čoln do brega, rešitelj pa je dvignil v jadro zavito nezvestno devojko iz čolna in skočil z njo na kopno. Spoznal sem ga šele sedaj. Bil je Minkin ljubček, Zoretov Jaka.

Tedaj se je mlada Angležinja zavedla in osuplo pogledala naokoli. Nesli so jo v njeno sobo. Vsem nam je bilo tako svečano, tako veselo in lahko v duši! Vsi smo čestitali junaškemu rešitelju in mu stiskali roke.

Jaka pa je molčal.

Bil je ves moker in vroč in v ohlajenem zraku se je dvigal lahen par od njega. Premočena obleka se je tesno oprijemala njegovih krepkih mišic.

„Jaka, zdaj pa le hitro čašo vročega čaja!“ mu je svetoval Janko. „Pa nemudoma se preoblecite, veste! Zbogom, vrli junak!“ Nato je odhitel doktor k Angležema, ki sta poslala ponj. Jaka je odšel tiho domov.

Nevihta je ponehala in krotkeje so pljuskali valovi ob breg. Skozi raztrgane oblake je posijalo solnce in se smejala prijazna modrina. Z Balenovičem sva šla karambolirat, svetnik Oven pa nama je vestno zapisaval in zadovoljno pušil Balenovičeve fine havane. Doktor Zalokar se ni dolgo mudil pri Angležih. Povedal nam je, da ne preti Molly nobena nevarnost in da je Nada pri njej. Molly da govori le o svojem rešitelju, kakor bi bila vsa zaljubljena vanj. Ostali smo do večera skupaj.

Drugo jutro sem slišal iz Osojnikove kuhinje tiho ihtenje. Minka je sedela na trinogatem stolu in tiščala predpasnik na oči.

„Kaj pa je, Minka? Zakaj se pa jokate?“

Izprva ni hotela ali ni mogla odgovoriti. Tilnik in prsi so se ji venomer stresale.

„Jaka je tako bolan!“ je zajecala naposled. „Leži.“

„Pa niso poslali po zdravnika?“

„So, pa ga ni bilo doma.“

Hitel sem po Janka. Oba sva šla k Zoretovim.

Sosedova hiša je bila spodaj zidana, zgoraj lesena. Na zidu pri vratih je sveti Florijan z golido gledal izza bujnih listov vinske trte, ki pa menda nikdar ni obrodila užitnega grozdja.

Jakova mati, majhna, drobna, nekoliko sključena starka z dobrodušnim razoranim obrazom, je plašno in spoštljivo sprejela zdravnika.

Jaka je ležal v nizki sobi v preprosti pa jako prostorni postelji na svoji desni strani. Dihal je hitro, površno, neenakomerno in naporno, kakor bi težko sopihal navkreber. Kuhala ga je vročica; lasje so se mu prilepili na znojno čelo. — Mati so hodili po prstih.

„No, kaj pa midva?“ ga je prijazno vprašal doktor. „Kaj pa je, Jaka?“

„Nič . . . V prsih me . . . tako bode! Na desni.“

„Težko govori,“ so mu pomagali mati. „Včeraj je bil še tako zdrav! Kar naenkrat se ga je lotila huda mrzlica. Glava ga boli. Sapa ga sili. Nič se mu ne ljubi. Tako reven je in slab.“

„Tako sem truden,“ je tožil bolnik in pogledal zdravnika, kakor bi hotel brati raz njegov obraz, ali je še kaj upanja ali ne.

„Ej — tak korenjak, pa še tako mlad, mora premagati bo-lezen!“ je dejal doktor mirno, ko ga je preiskal. Ko je bolnik slišal te mirne besede in videl mirne zdravnikove oči, se je pomiril tudi on.

„Nič hudega ne bo,“ ga je tolažil Janko. „Samo malo potrpeti bo treba, prijatelj, pa se bomo v par tednih zopet veselo vozili po jezeru, če Bog da!“

Zapisal je zdravila in nasvetoval vse potrebno.

„Oh, gospod dohtar, pomagajte mu!“ so prosili v veži mati, ki so še zmeraj hodili po prstih.

Doktor je sočutno pogledal žalostno starko in ji pokimal.

„Ali bo umrl?“

„Bog ne daj! Nič se ne bojte, mati! Pridem kmalu spet gledat. Zbogom, mati!“

Minka me je že čakala na pragu. Stiskala je trepalnice in ustnice, kakor bi zavračala žalost nazaj, v srce.

„Kako je, gospod?“

„Le potolažite se, Minka! Vse bo še dobro. Doktor Zalokar je izvrsten zdravnik. Jaka bo kmalu spet popolnoma zdrav!“

Pogledala me je hvaležno, verjela pa le ni. Mučile so jo zle slutnje.

✱

„Dosti za danes!“ je dejal Igor Kalan in nehal pripovedovati; priplula sva pravkar do ladjišča. „Dalje jutri!“ (Dalje prihodnjič.)

Peter Popotnik:

Včlovečenje.

Ne tebi, čegar noga še ni prestopila poldneva, ne tvojemu sosedu, čegar lemež še ni načel grude njegove njive, temveč dušam vzcvetelim v vročem dnevu.

Želja spoznanja ju je ločila, združi ju sestra spoznanja — boleost!

Ples idej.

1.

Človeku, ležečemu še v objemu pramatere, je ideja kakor razcvetela roža, hrepeneča po poljubu solnca, kakor kelih, čakajoč na vino življenja.

Njemu ni razlike med idejo in intuicijo, a vendar je ideja le nje posoda.

2.

Središčno zavetišče neoplojenih idej je luč vtelešene besede — razum.

Njih hrepenenje po rojstvu jih družijo v krogu tega »boga«, ali njegova svetloba ni žar solnca, temveč hladni soj lune.

3.

Ritem in zanos idej, teh deviških samic zemeljskih logov, je ljubimkujoč ples krog večnega plamena. Čim jasnejši je njegov obraz, tembolj se mu približujejo, a čim bolj blede njegov soj, tembolj se od njega oddaljujejo, dokler jih ne zastre zemeljski spanec.

4.

Pot neoplojenih idej, rožnih cvetov razuma, je sredobežna. Te oblikujejo materijo od zunaj, jo goste, a človeka vodijo edinole po vrtovih telesnih naslad in vnanjega sijaja, vzniklega iz krvi svojega lastnega plemena.

V takih dobah postane človeška beseda jekleno želo, dočim je pokopano njegovo srce globoko pod ledeno skorjo.

5.

Ideje, kipeče iz neusahljivega vira pramater, so kakor seme, koprneče po oploditvi.

Oplojenje idej je prosvitljenje in povzdignjenje materije v bližino večne resnice.

6.

Ideja je kakor krog, organizem kakor krogla.

Šele objem intuicije z idejo rodi kroglo.

7.

Ideja in intuicija sta si alogični. Kakor krogla, tako je tudi vsak organizem alogičen.

Spoznati in preiti to alogijo v življenju, to je pot k večni resnici, to je zarja, za katero hodi človeški rod, vedoma ali nevedoma, od sivih pradavnin.

8.

Človeku zemlje, kateremu je empirični razum in njegova zaročenka — logika — začetek in konec vsega stvarstva, so ideje le prosojni poslanci zemlje. On vidi v njih množino, njih bojevitost in njih umrljivost, le v daljni dalji mu ostaja slutnja njih večnosti, ki pa zapira besede njegovih ust.

Človek, kateremu je postala logika — alogija, zre v intuiciji in idejah spojilne točke obeh kozmičnih fenomenov, večne izpremenljivosti in neizpremenljive večnosti.

Tu se vrši oni usodni ples na noževi ostrini, ki je prinesel posamnikom najvišjo uteho, premnoge pa pognal nazaj v temno brezdanjost.

Človek pa, ki je premagal trohnobo zemlje, vidi v idejah le večne poslanca božje, po katerih je bil ustvarjen svet.

Iz Dionizija rodeči se Apolon in iz Apolona rodeči se Dionizij!

Šele ob tej postaji dobiš Platonov poljub.

9.

Prehod idej iz sredobežnega razuma v pamet ali v neizogibno umerjenost, iz te v sredotežni razum, kot predpogoj vsake notranje prostosti, rodeče intuicijo, ali čudežna pretvorba minljivosti idej v njih večnost, — to je zmisel in namen vseh stvari zemlje in končno makrokozma in mikrokozma.

10.

Otrok misli v podobah; tako tudi odrastli, dokler stopa po svetu ob palici sredobežnega razuma. Prosojni in šareni izbori teh podob so mu ideje, vklenjene v mere prostora, časa in vzročnosti.

Drugače človek, čegar duh je premagal trodimenzionalne sponse. Njemu niso bistvene podobe stvari, čeravno so mu neobhodno potrebne, temveč predvsem razumu nepojmljivo nastajanje in gibanje v stvareh, ki je njih izvor in vstop v življenje.

To je nov čut, pojmujoč v stvareh vesoljnost in večnost idej. Ta čut je genijalnost, ustvarjajoča nove svetove iz pepela zemlje.

Luč razuma.

1.

Mnogo jih je, ki besedičijo: pouk pride v človeka edinole od zunaj.

Kdo bi tajil veličino razuma, a kdo bi zaradi njega zatajil brata, kateremu ni imena.

Končno je vse, kar pride v človeka po duševni mehaniki, le pobuda plamenu na tvojem ognjišču. Vendar pa te iskre ni zanetila ne tvoja razboritost in je tudi ne pogasi tvoja zabloda.

2.

Sredotežni razum je želodec duševnega življenja.

V njem se vrši ono tajno presnavljanje duševnih vrednot, po katerih je človeku dano, da more vsprejeti vase mikrokozmično dušo.

3.

Sredobežni razum je kakor sveder, ki napravlja pretoke v organizem. Toda kljub vsi svoji aktivnosti je ta razum le ženska potencia.

4.

Razum je razvlečena resnica, tehnika razvlečeni razum.

Že od nekdaj se je človek zavedal, da mu je zemlja toliko časa pisana mati, dokler ne raztegne nad njo svoje roke; jarmil si jo je v potu svojega obraza. Zasnubil je bledolično devico — tehniko. Zapeljiv je bil njen upanja polni šepet in veličastni so bili njeni gradovi.

Današnji človek, še ves povit v sredobežnost, vidi in čuti, da mu je bila ona mrzla devica le — železna devica, ki mu je prebodla srce.

Prostemu človeku pa je tehnika čudovita umetnost.

5.

Razum je kakor plesalec na vrvi. Sijajne so njegove produkcije. Ali začetek in konec vrvi sta za človeka usodna. Ako zanika enega ali prekorači drugega, mu razbije glavo — ali brezdomovinstvo ali mistika.

6.

Razum je zakonodajalec; njegovo kraljestvo je zunanje in notranje.

Opravilo sredobežnega razuma je neprestana delitev. On ne najde ob svojem potu mirne enote, ob kateri bi se mu odpočilo hrepeneče srce.

Sredotežni razum pa tvori iz deljenih drobcev — enote, iz enot enote in iz vseh enot najvišjo enoto. Vendar pa je ta najvišja enota le zunanja, hladno urejujoča in kaznujoča.

Ali najboljši izmed človeštva nepogrešno slutijo, da jim ta zunanja najvišja enota ni domorodni zavičaj popolne utehe. Odtod njih neugnano hrepenenje po enoti ljubezni, praviru vsega stvarstva, po nevidnem, razumu nedostopnem božjem licu. Njemu darujejo svoje meso in svojo kri.

7.

Ali ne ločiš vida svoje duše od vida svojega telesa, ali ne ločiš diha svoje duše od diha svojega telesa in ali ne veš, da sta smer in oblika razuma tvoje duše drugačna od smeri in oblike razuma tvojega telesa?

Ves svet žari v luči razuma, a glej, od kod prihaja ta plamen, jasno sveteč pred teboj in vse požigajoč za seboj in kam drži njegova pot.

Zato loči, kar mora biti ločeno in družiti, kar mora biti združeno.

8.

Življenje je kakor krogla. Namen filozofije je pojmiti življenje. Hrbtenica filozofije je logika. Logika se giblje v ravni smeri.

Kako naj logika pojmi življenje?

9.

Dokler stoje veda, umetnost in vera v perifernem siju, boš zastonj iskal v njih življenjskega zdravja.

10.

V nedavnih časih so pričeli logiko lomiti, toda le v „praktične“ svrhe.

Dandanes jo lomi življenje.

11.

Kdor misli po tuji logiki, je kakor slepec, tavajoč po neznanem svetu.

Kdor misli po lastni, ta je objel polovico sveta.

A kdor je prestopil usodni prag alogije, ta je našel vrata v samega sebe in s tem v jedro sveta. Onstran alogije stoji granitni prestol večnega miru in nezlomljive moči.

12.

Vsak organizem je alogičen.

Videti v obeh skrajnikih enoto, se pravi misliti organsko.

13.

Alogija rodi ravno pri svojem ulomu — središčnost.

Ta je skala, na kateri je sezidan ves svet.

14.

Ti, ki si izvoljen za vodnika svojim Makabejcem, ne boš nikdar kronan in nikdar ne boš gledal čudes svoje zemlje, dokler si z lastno roko ne obliješ temena z očiščujočo vodo neminljive enote.

(Konec prihodnjič.)

Dr. Zober:

Slovensko in tuje slovstvo.

(Konec.)

Naloga malega naroda je, postati večji. Ker se ne moremo razmnožiti na polsto milijonov duš, postanemo večji v zajednici, ali pa, če vzrastemo duševno. Misel sosednjih narodov si hočemo prisvojiti, sicer zaostanemo za njimi; ne potrebujemo njihove dekadence, simbolizma, sentimentalnosti, nego potrebujemo zdravega slovstva svetovnih narodov, iz katerega vidimo duševni lik in samobitnost vsakega teh narodov in si ostrimo duha v primeri ž njimi. Morda pripade baš malim narodom po vojni naloga, da spno iznova kulturne vezi, ki jih je pretrgala vojna. Prevodno slovstvo bo po vojni morda desetkrat, morda v še večji meri presegalo samobitno literarno produkcijo, ki si bo morda še le iskala novih smeri, „se na novo orijentirala“ po geslih in značnicah, ki postanejo moderna. Pa naj nastopi katerikoli „— izem“, našemu slovstvu ostane začrtana njegova naloga: Ustvarjati višjo stopinjo narodove kulture, „razdelanosti“, obdelanja. Poleg tega razvoja iz sebe, ki je po mojem trdnem prepričanju danes bolj nego kedaj prej mogoč le v zajednici, pa moramo svoje poznanje tujih slovstev urediti sistemno. „Moderne smeri“, ki so v dobi pred vojno slikale propad, — ne propad rase ali narodovo ali socijalno bedo, kakor Gorkega Azil ali Kraigherjev Škrobar ali Dostojevskega Razkolnikov, — nego pravi psihološki propad vodilnega razumnštva, kakor Arcibaševa Sanin, Frenssenov „Hilligenlei“ ali Bartscha „Frau Utte und der Jäger“, — te moderne smeri slikajo res samo zablado, ne da bi jo hotele žigosati, torej ne iz globokega moralnega temelja, ne kakor oni iz rodu Rougon-Maquart, ki se je po polomu odpravil „na delo za novo Francijo“. Takšnih samo „modernih“ dekadentnih snovi ne trebamo, zato nam ni treba prevodov takšnih del. Kaj drugega pa je, če želimo, da si izbere naši prevajalci originale po načelu njih sistemnega prenašanja k nam. Kdor n. pr. prevaja iz angleščine, bi nam moral podati s svojimi prevodi glavne predstavnike tega slovstva, za nekatere pa „čitanke“ ali zbornike; n. pr. izbrane eseje Mac-kaulaya, Locke-a, Hume-a itd. Shakespeare, ki je našel prvovrstnih

prevajalcev, čaka na nadaljevanje, ravnotako Dickens; imeni Wilde in Shaw sta naši navadni publiki docela neznani. Wildea poznajo kvečjemu iz nemških listov, ker je bil pred nekaterimi leti zelo „v modi“. Whitmana, ali najboljša dela Rudyarda Kiplinga, kdo jih pozna? Whitmanovo ime k večjemu, kdor je sledil svoječasnemu seriji Ogrisovih esejev v „Omladini“. Podobno je s francosko literaturo. Dumasa in nekaj Prévosta smo dobili brez prevajalčevega imena, Zolovo *Débacle* imamo in Flaubertovo *Gospo Bovaryevo*. Kje je ostalo? Kdo pozna pri nas le približno, v velikih obrisih, razvoj francoskega slovstva, važen za vse druge narode? Kdo pozna de Costerja, Barrèsa? Kaj imamo iz slovstva naših neposrednih sosedov Italijanov, iz katerega bi se mogli naučiti mnogo? Trojico res dobrih romanov iz Gabrščkovskega prevoda, dovolj dobrega za svojo dobo, smo dobili in ti trije so razprodani. Značilno! In vendar smo obstali pri začetku, na pragu, dasiravno je četvero svetovnih slovstev, ki se nam naravnost vsiljujejo po svoji potrebi. Nemško slovstvo moremo opustiti, vsaj zaenkrat ne potrebujemo prevodov iz njega, ker je čitamo v originalu in se seznanjamo ž njim v srednjih šolah bolj nego z lastnim. Poljsko slovstvo nam je dalo Sienkiewicza malone vsega, in — ničesar več. Trebamo Mickiewicza, Krasińskiego, Pribiševskega, in Čeha Petra Bezručaa poleg drugih, zlasti znanstvenikov. Ruse poznajo Nemci mnogo bolje, nego mi. Kdo ve še, da imamo Gogoljevega „Revizorja“ že prevedenega in da čaka vstajenja med zvezki „Talijske“, če ni med tem že zastarel? Iz „ruske moderne“ imamo čitanko, toda prevodi iz ruskega slovstva nam niti niso pokazali poti v razumevanje ruskega sodobnega razvoja pod samodržstvom do revolucije in potem dalje v liberalizem in ž njim v nacijonalizem. Samo površno: Verzi Puškina in Rjiljejeva in Gribojedova slavna komedija „Pamet onesreča“ slikajo prvi poizkus moderniziranja ruske družbe, tajna udruženja in politiko dekabristov pod Aleksandrom I. krog 1825; vse nadaljnje faze ruskega političnega in socialnega razvoja moremo študirati v slavnih junakih sodobnega slovstva, ki pomeni v Rusiji za realno življenje neprimerno več, nego kjerkoli drugod. Toda Slovenci še ne poznamo teh junakov razun Jevgenija Onjegina, ki pričinja kolo; za njim pa pridejo še Pečorin Lermontova, Oblomov Gončarova (odtod „oblomovščina“ za zanikalno mrzkost proti vsaki pozitivni misli), Gercenov (nemški H-ercenov) Beltov, Turgenjeva Bazarov, njegov Neždanov in Solomin (v „Ledini“) in Dostojevskega Stavrogina (v „Besih“), — s temi imeni so zvezane posamezne faze ruskega duševnega razvoja.

Vzemi k temu še Gogoljeve „Mrtve duše“, Saltikova-Ščedrina „Gospoda Golovljeva“ ter dela Katkova in Bjelinskega, potem je očrtan ves politično-socijalni duševni razvoj Rusije 19. veka do revolucije 1905. Toda imenovanih del nimamo razun prvega; Dostojevskega Razkolnikov in bratje Karamazovi pa so patološke prikazni in niso značilni za splošni ruski duševni razvoj, kakor ni značilna Ana Karenina ali katerokoli reševanje filozofskih problemov Leva Nikolajeviča Tolstega; od potrebnih prevodov iz ruščine nam preostanejo v plus samo Dostojevskega „Zapiski iz mrtvega doma“, izborno prevedeni, in pa „Vstajenje“ v tako slabem prevodu, da bi se najrajši razjokal. Nimamo niti „Vojne in miru“, — dasiravno je baje rokopis končan že pred desetimi leti, — še manj pa imamo Ključevskega (Kurs ruskoj istoriji) ali Solovjeva (Nacionalnij vopros v Rossiji), Karamzina ali Kostomarova, Lavrova ali Lugarevskega, Meyendorffa, Miljukova, Kropotkina (Spomini ruskega revolucionarja) ali Pogodina, — pa kaj govorim o njih, ko nimamo niti Ševčenka, da niti Turgenjeva. Slovenski prevod „Dima“ je že zdavnaj zastarel, (že ob prevodu samem), tudi nimamo romana „Očetje in sinovi“, ki je njegov najboljši roman in zajedno značilen za razkol med staro in mlado generacijo; niti nimamo „Ledine“, ker slika 1. zv. „narodničestvo“. Kdo ve, če bo Vladimir Levstik dovolj vztrajen, da opravi svoj del tako ogromnega dela, ki čaka baš nanj; da je zmožen, je dokazal, da edini, ki ima dovolj časa za prevajanje slovstva ruskega, vemo. Bog varuj, da bi stopil na njegovo mesto kakšen šušmar, ki nas osmeši s slabim prevodom in nam zajedno škoduje. Iz povedanega je razvidno, kako si mislim sistemno prevajanje iz tujega slovstva: Tako, da imamo vpogled v vso slovstveno zgodovino naroda, da vidimo njegove glavne predstavnike in vse važnejše faze narodovega razvoja; zajedno pa, da se prenašajo s slovstvom tudi njega ideje k nam, deloma naravnost, deloma po vzgledu in aplikaciji, in se združijo pri nas z našimi idejami. Tako je Škrobar po Zolovem vzgledu realističen; morda, morda, pravim, prerealističen v kateri posameznosti; morda celo pretiran v osebi junaka, toda točen roman v slikanju svoje dobe in svojih ljudi, in edini, ki je pomemben za naš socijalni razvoj izza Kersnikove „Jare gospode“. Baš ona vrsta tujega slovstva je za nas najvažnejša, ki se ne izgublja v psihologizme in ne išče patoloških prikazni; niti ona, ki apelira na nižje instinkte, nego edino le takšna, ki podaja kulturno in razvojno važna dela. — Baš tako so nam potrebni prevodi iz italijanskega slovstva, ki ga pa v celotnem prevodu še dolgo ne bomo

dobili, ker nimamo prevajalcev za italijansko slovstvo v verzih. Saj je prevod Dantejeve „Božanske komedije“ (v „Dom in svetu“) po pravici preračunan na 6 let, kje pa ostanejo Petrarca, Ariosto, Tasso, kje Giusti, Alfieri, Carducci, Ada Negri in Stecchetti-Guerini? Bolje je v prozi, kjer zadostujeta dva prevajalca, da dobimo sčasom najvažnejše prevode pričenši z Boccaccievim Decameronom, — ki bi ga že imeli, da ni vojne, — še naslednje: Izbor pridig Savonarole, Macchiavellijevega „Vladarja“ in „Koren lečen“ (je že preveden), izbor Aretinovih pisem, avtobiografijo Cellinijevo, ki se je zdela vredna samemu Goetheju, da jo je prevedel; čitanko z izborom del Giordana Bruna, Tommasa Campanelle, Galilea Galilei-ja, Salvatorja Rose, Lodovica Sergardija in G. B. Vica, prvega socijologa; trojico Goldonijevih komedij, Alfierijevo „Tiranstvo“, Pellica „Zapore“, izbor iz Mazzinija, romane in drame, ki so jih napisali Foscolo, d'Annunzio, Farina in zlasti Fogazzaro, poleg onih, ki smo jih že imeli in ki bi se morali ponatisniti iznova. Kakor so nam politične pretenzije italijanske politike mrzke, in nam je ohranitev domače zemlje pred laško grabežljivostjo sveta naloga, tako je zopet res, da prija italijansko slovstvo zelo naši psihi, ker je često — v pretekli dobi — izišlo iz podobnih razmer in teženj, kakor pri nas. Nekaj tega pa, kar so producirali v zadnjih dvajsetih letih, n. pr. nekatera (nikakor ne vsa) d'Annunzijeve dela, spada v slovstvo propada, torej ne pride v poštev za prevode. Potrebne so nam pa pesnitve Ade Negri. (Tempeste, Maternità, Fatalità) ali ujedljivo-sentimentalnega Guerinija, (Postuma, Il Guado) ali Fogazzarov „Svetnik“ ali Amicisovo „Srce“. Pri italijanskem slovstvu devetnajstega stoletja je zelo izražena resna nacionalna vsebina, ki vseskozi vzgojuje in postane dosadna še le v pretiranostih najmlajše dobe političnega šovinizma. —

Naj bo izid vojne kakršenkoli in naš kulturni razvoj v bodoči mirovni dobi počasnejši ali naglejši, nego doslej, naša književnost mora rešiti očitane naloge: Slovenskohrvatska knjižna zajednica, trgovska organizacija, sistemno prevajanje.

Samo ob sebi je umevno, da čitajmo hrvatski v originalu in da je prevod iz hrvaščine na slovenščino — nesmisel. In istotako iz nemščine. Čitajmo hrvaščine toliko kakor nemščine, pa je zajednica od naše strani že uresničena.

Dr. Franc Derganc:

Henri Bergson.

Filozof moderne Francije.

Drugo poglavje.

(Dalje.)

Kadar učimo otroka govoriti, mu pokažemo z roko ali s pogledom stvar, predmet in istočasno izgovorimo posebno besedo, ki pa je v vsakem jeziku drugačna in nima torej, čeprav genetično, iz večine ali vsaj za otrokov razum s stvarjo prav za prav nobene bistvene zveze. Otrok sprejme istočasno kompleks zaznav (asocijom), obstoječ iz vidnih zaznav stvari in zvočne zaznave izgovorjene besede (simbol). Prihodnjič zadošča, da mu reproduciram namestu celega asocijoma le del, na pr. le zvočno zaznavo besede, in otrokov spomin reproducira cel asocijom, torej tudi vidne zaznave stvari, otrok me razume, v obeh dušah obnovi zvočni simbol isto sliko. Z mnogoletno vajo se tako navadi vsak človek ekonomične metode izražanja: ne pokaže več stvari same, ampak izgovori namestu nje samo zvočni simbol. Ekonomični nagon duha deluje dalje tudi v razvitem jeziku. Ker bi mu bilo prezamudno, preza-pravljivo, napraviti za vsako posamezno zaznavo posebno besedo, označuje kar cele skupine zaznav s skupno besedo, kateri pravimo radi te posebne funkcije (*unum pro multo*) — pojem.

Občevanje in izražanje je torej lahko, dokler gre za obče znane, splošno zaznavne stvari, pri čemer pa sem odvisen od apriornih, že davno pred menoj obstoječih besed s konvencionalno veljavo. Dostikrat sprejme spomin samo besedo brez asocijoma stvarne slike in beseda visi v spominu kakor prazen okvir, dokler ga človek pozneje ne izpolni z zaznavo in intuicijo samo. Vsak človek ima v spominu vse polno takih praznih okvirov, praznih žepov in predalov, ker ni mogoče, da zazna vsako stvar z lastnimi čutili, z lastnim telesom, na pr. predmete zgodovine, geografije itd.

Kako pa naj izrazim novo originalno idejo, originalno spoznanje, ki ga doslej niti sam nisem zapazil z notranjim očesom duha niti noben drugi človek, za katero torej noben slovar še nima besede? In če se ta predmet nahaja le v mojem duhu, viden in

znan le mojemu duhu? Ko bi bil duh pristopen, odprl bi samo okence in vsi bi si lahko naravnost ogledali novo dušno stvar in pozneje bi zadoščala le izvoljena beseda, da bi se o stvari zanesljivo sporazumeli. Tu si pomagamo metaforično s pomočjo podobnih slik in analogij, pokažemo število splošno znanih slik in pravimo: moja nova stvar je podobna v tem oziru tej, v drugem oziru oni sliki. Tako izrazim s kopičenjem znanih slik vsaj približno svojo originalno idejo, svoje originalno čustvo. Te metode estetičnega metaforizma (analogizma) se poslužuje zlasti pesnik in literat, ki razodeva občinstvu svoje originalno občutje, čustvo ali idejo, na to estetično metodo je navezan tudi filozof, ako hoče priobčiti javnosti nova spoznanja.

Ker nam hoče Bergson v svoji metafiziki razodeti nekaj novega, je v svojem stilu, izražanju nujno prisiljen, govoriti nam v samih slikah in primerah, brez ozira na to, da ne priznava njegova intuicija vtihotapljenih, zastarelih, obrabljenih pojmov intelekta. Svojih novih, z intuicijo spoznanih predmetov nam Bergson ne podaja v točnih, kristalno brušenih logičnih pojmi in definicijah, kar dela baš gori omenjene težave pojmovno izvežbanemu mislec, ki se čuti kakor v novem svetu brez okostja in trdnih tal. S tem večjim užitkom pa berejo njegova dela sorodne duše umetnikov in mladine z živahno in prožno fantazijo.

Francoski pozitivist in psiholog Hipolit Taine (1828—93), ki je prvi postavil teorijo „milijé-ja“ (okrog), razlaga vsako človeško delo iz treh pogojev: 1. iz plemena (rase); 2. iz milijéja, vsote preteklih (tradicija) in sodobnih (socijalnokulturna organizacija) činiteljev; 3. iz momenta, hipne faze splošnega razvoja in kulturne konstelacije.

Ker je Bergson rodом Anglež in nam predstavlja sintezo obeh zapadnih kultur, se zamota takoj prvi pogoj, a se ravno tako hitro razreši, če pomislimo, da vlada v Franciji, moderni Galiji, in v Britaniji ista keltska kri. Vsled krvne in jezikovne sorodnosti so najhitreje sprejeli rimsko kulturo in se popolnoma romanizirali Kelti v Galiji in Britaniji. V obeh provincijah si je ustvaril klasicizem nova, močna, samostojna ognjišča, ob katerih se je nemoteno in nepretrgano dalje predla nit kulturne tradicije, ko je v Rimu, središču prvega imperija, že davno zmagal zunanji (germanski sever) in notranji sovražnik, po orijentalških, paganskih duhovnikih potom misterijev organizirana masa (Fr. Cumont), katero je zaničevala in v sužnost tlačila klasična, vseskozi aristokratska država. Na vzhodu rojena klasična kultura je našla varno zavetišče na skrajnem zapadu,

v Galiji in Britaniji, kjer je mirno rasla in zorela skozi srednji vek in samorodno započela boj proti sholastiki.

Francoz, moderni Kelt, se odlikuje po istih lastnostih, kakor nam jih deloma že opisuje Cezar, ali, da se izrazimo bijološko: dominantno francoskega značaja tvori neutešna, rastoča svobodoljubnost in ponos (Vercingetorix). Občutljivi, živahni francoski duh ne ljubi počasne, komaj opazne evolucije s pomočjo reform, ampak se razvija inverzivno v kontrastih, v katastrofah in revolucijah. Vitalni refleks mu ne obliči, se ne zaduši že v sanjavem čustvu in lepi besedi, hitro poteče do konca, do efektnega čina. Kako je še vedno *rerum novarum cupidus*, nam izpričuje tudi — pariška moda. Matematično jasni in bistri francoski esprit ljubi drzne, presenetljive, paradoksne utrinke, da ga svet občuduje; slava (*gloire*, *prestige*) mu je najslajše plačilo in realen faktor vsakega podjetja. Za narodni totem si je izbral petelina: kavalirja in klicarja solnčnega dne. Francoz zaznava svet harmonično, estetično, ker mu je estetično občutje izraz najvišje notranje svobode. Kakor mu je svet pred vsem estetičen fenomen, tako hoče tudi sam po svoji osebi in lastnini učinkovati estetično, kar nam dokazuje njegova obleka in pohištvo, finokretnost simpatičnega obnašanja in duhoviti simbolizem govora.

In milijé? Mimožno občutljivo francosko slavo je zadel 1870. strahovit udarec, ki ni nehal nepomirno trepetati v francoski duši. V filozofiji je zavladala že gori označena metafizika svobode (indeterminizem) in protimaterijalistična struja neospiritualizma. In v lepi literaturi sta se rodili 1883. iz reakcije proti naturalizmu (E. Zola) šoli Parnasa in simbolistov (dekadentov). Neutešno hrepenenje po svobodi duha, po neodvisnosti od trde, železne materije in brutalnih zakonov brezsrčne narave, je razpalilo vso francosko miselnost; imperativ svobode je zmagovito prodrli celo v trdnjavo eksaktne znanosti; za naravoslovje izpričuje E. Boutroux (*De la contingence des lois de la nature*, 1874, Slučajnost prirodnih zakonov), da ne vlada v naravi samo trda, železna nujnost, ampak tudi kontingenca (slučajnost) in svobodno ustvarjajoči razvoj, da so vsi prirodni „železni“ zakoni le idealizacije praktične človeške fantazije. Svetovno slavni matematik Henri Poincaré (*La science et l'hypothèse*, 1902) dokazuje, da matematika, pravzor dogmatizma, ni niti abstrakcija narave, kamoli prednaravna in nadnaravna apriornost, ampak samo sistem samovoljno postavljenih, konvencionalnih definicij, torej fiktivna, svobodna tvorba človeške fantazije, samo približno in eno-

stransko prilagojena svetu istine z vidika biološke koristi in orijentacije.

Hipna časovna konstelacija je itak znana: oboroženi mir raznih nacionalnih imperijalizmov, despotizem industrijalnega kapitalizma in na obzorju vstajajoča historična novost: organizacija proletarskih, ljudskih mas in nadnarodnjakov, stremečih na podlagi avtarkičnega, avtonomnega in nasičenega nacionalizma po enotni kulturi človeštva, po sreči harmonije in večnega miru.

Vsak popolni filozofski sistem odgovarja na metodično (noetično) in predmetno (metafizično) vprašanje. Dogmatično priznava Bergsonova noetika možnost objektivnega spoznanja, zavrača torej vsak skepticizem, a neizčrpni studenec spoznanja vidi samo v izkustvu lastnega doživljanja in zaznave, v najintimnejšem trajnem in polnem kontaktu s naravo in življenjem. To stališče znači principijalno nasprotje intelektualizmu (racionalizmu). V metafiziki je Bergson glede splošne predmetnosti realist, trdno prepričan, da bivajo predmeti (stvari) tudi sami zase brez ozira na spoznavajoči jaz, torej nasprotno imanentnemu idealizmu, trdečemu, da je svet predmetov le vsebina in last moje osebne zavesti. Bistvo in kakovost stvari samih umeva Bergson po načinu dualizma, ki se nagiblje v ostrem nasprotju z vsakim mehanizmom, materijalizmom in determinizmom k monizmu spiritualizma.

Že ta površni pregled nam je pokazal soglasje Bergsonovega stališča z zdravim človeškim razumom, torej možnost, da postane demokratična filozofija širokega ljudstva. Bistvo in jedro te filozofije pa tvori stavek: spoznanje ni človeškemu razumu prirojeno, spoznanje ni podedovano gotovo bogastvo, ampak vsak človek si mora takorekoč vsak belič spoznanja krvavo in posebej zaslužiti, pridobiti, ga doživeti (zaznati) v tesnem kontaktu življenja in dela, pri čemer mu pomeni dožitnost (zaznavnost) toliko kakor trajno, polno sožitnost, sotrudnost z živo naravo. A sotrudna sožitnost v narodi samo zbira, znaša material za hišo, katero sezida šele — intuicija. Trajnost sotrudnega in sožitnega kontakta s naravo zahteva Bergson z besedami: „kajti o istini ne dobiš intuicije, t. j. intelektualne simpatije s tem, kar ima ista v sebi najglobljega, če nisi našel prej nje zaupanja po dolgotrajnem tovarištvu z njenimi na ven obrnjenimi razodetji“.

Tako smo prispeli na zadnji, najvišji vrh, od koder se nam pokaže v živi lepoti vsa pokrajina Bergsonove filozofije in metafizike. Kakor magična obločnica — enaka solncu — zasije na tem

vrhu intuicija in ne spremeni samo najtemnejše temine v solnčen dan, ne posveti samo v najskrivnejši kotiček, ampak prešine tudi vse predmete s tako vseprodirno močjo čudovite svetlobe, da postanejo prosojni, malone prozorni.

Ali kaj pomeni ta čarobna beseda Bergsonove intuicije? Kako se posreči tudi nam, prižgati to skrivnostno luč v temini lastne dušnosti? Še zdaj se ni končala filozofska polemika interpretov in kritikov o pojmu Bergsonove intuicije, ker nam Bergson sam iz gori navedenih vzrokov ni podal jasne in ostre pojmovne definicije: „Ali metafizika je samo tedaj to, kar mora biti, če gre preko pojma ali se vsaj osvobodi okorelih in gotovih pojmov ter ustvari pojme, popolnoma različne od teh, ki jih navadno rabimo; menim plastične, gibljive, skoro tekoče predstave, vedno pripravljene k prisposobnosti na bežne oblike intuicije“.

(Dalje prihodnjič.)

Ivan Albreht:

Gazela.

Haha, haha — Pa kaj, če usta so ognjena —
saj zame ne rde! Saj je ljubezen pena,
ki vetrec hipa v nič jo razprši!
In da zares, dekle, kraljica si Edena,
vem — zame pota k njemu nič več ni!
A — kot sem sam, poišče roka naj koščena
si kraje, koder nihče hodil ni,
ker sveta bolj kot vse mi je — življenja cena.

❧ LISTEK. ❧

P. Stanislav Škrabec, Jezikoslovni spisi, I. zvezek, 1. snopič; izdala in založila „Leonova družba“ v Ljubljani; Ljubljana 1916. — Prvi snopič zbranih spisov p. Stanislava Škrabca je izšel. Slovenisti, ki jim je bila ta izdaja že delj časa znana, pozdravljajo prvi snopič z največjim veseljem. Zbirka ne bo prinesla sicer nobenih novih razprav, a bo vendar v lepi obliki podala sadove delavnosti p. Stanislava Škrabca. Čudno, skoro nepojmljivo je, kako se je mogel p. Stanislav razviti v onih časih, ko je pričel raziskovati zgodovino slovenskega jezika, v tako globokega učenjaka. Hvalo je treba izreči pač njegovi pravi, znanstveni naravi in njegovi energiji. Predvsem je treba občudovati metodo njegovega raziskovanja: on raziskuje popolnoma moderno, motri zgodovino jezika, kakršna je v starejših tiskih in kakršna se kaže v današnjih narečjih in na podlagi tega razmotrivanja stavi in krepi razvoj jezikovnih pojavov. Česar nas je Škrabec na ta način naučil, tega naravnost ne moremo pregledati. Mnogo vprašanj je postavil, mnogo jih prav rešil, marsikatero je ostalo nerešeno — a mimo nobenega ni šel, ne da bi se potrudil, da ga razreši. Res je, da je marsikateri pojav dobil v poznejšem času drugo, boljše razlago, a vendar ostane Škrabcu zasluženje, da je vprašanje našel, da je vprašal, raziskoval. Čistljivo starega frančiškanskega očeta, h kateremu gledajo vsi slovenisti in slavisti s spoštovanjem, je zadelo v visokih letih veliko trpljenje. Celico, kjer je neutrudljivo delal, je moral zapustiti in v nji tudi bogato, staro zbirko svoje knjižnice. Pred laškimi granatami se je moral umakniti iz Kostanjevice pri Gorici, kjer je prebil 42 let svojega življenja in šel je tihi, samotni učenjak v begunstvo. S tem je pridobil v naših srcih še več; je postal nam v svojem trpljenju večji, čistilji, večji. Naj mu teža begunskega trpljenja ne vzame prožnosti duha in vsi želimo, da bi krepak mogel še nadalje urejevati svoje zbrane spise.

Prvi snopič vsebuje: 1. razpravo „O glasu in naglasu našega knjižnega jezika v izreki in pisavi“, ki je izšla prvič v letopisu novomeške gimnazije l. 1870., razpravo, ki bi jo moral znati vsak izobražen Slovenec na pamet (str. 1 do 59); 2. „Pravopisne opazke“, prvič natisnjene v „Soči“ l. 1878 (str. 60—64); 3. „Zanimati in zanimivo“ (str. 64—66); 4. „Kā in kò“ (str. 66—78) in 5. „Kādō in nihče“ (str. 78—80).

Da preidemo malenkosti, ob kakršne se more spodtakniti le pedant, tako n. pr. staro pisavo *er* za samoglasni *r*, bi omenil tu le par popravkov. Oblika *vzašal* (str. 29) in pravilna, enako tudi ne *izešel* (str. 1) in *odašel* (str. 74); pravilno je: *vzašal*, *izšel* in *odšel* in prej navedene oblike so analogične po nom. sg. fem. in neutr. *vzašla*, *vzašlō*; *izašla*, *izašlō*; *odašla*, *odašlō*. Nočem tu po nepotrebnem zapravljalati besedi, marveč tozadevno in enako tudi glede moderne redukcije samoglasnikov in zakona o reduciranju *i*-jev in *u*-jev začetkom besed gl. v mojih Slov. Stud. I. in II., ki izidejo v prihodnjem zvezku Arch. f. slav. Phil. Skratka moramo reči, da je to, kar nam Škrabec nudi, gola resnica.

Omeniti pa moram še neko drugo stvar. Dr. J. Tomiňšek je napisal v „Potopniku“ l. 1917., (38), str. 76—80 recenzijo o prvem snopiču Škrabčevih „Jezikoslovnih spisov“. Po splošnem uvodu o delavnosti očeta Stanislava Škrabca, ki ga

graja, ker je teoretično pridobljene rezultate uvažal v prakso in po daljšem razmotrivanju o pisavi *er* za zlogotvorni *r* preide Tominšek k posameznim točkam razprav v 1. snopiču. S to kritiko ne morem biti zadovoljen in skrajni čas je že, da bi take stvari ne prihajale več na svetlo. Vsak si že lasti pravico, govoriti o vprašanih zgodovinski slovenskega jezika; bodi povedano, da o tem govori le oni, ki je to pravico dokazal, a ne dokazal morda s tem, da je napravil državni izpit iz slovenščine. To ni nikakršen patent. Kritika, ki jo je napisal Tominšek, pravzaprav ne zasluži, da bi človek govoril o nji. Vendar moram govoriti, da mu ne bi kdo slepo verjel in ker je taka kritika za častitljivega očeta Škrabca žaljiva. O njegovih izvajanih naj govori, kdor se na jezikoslovje razume, ne pa, kdor mu sega le do črevljev.

Tominšku ni po volji, ako kdo govori o najmodernejši struji jezikoslovja sploh, o proučevanju naglasa. To more storiti le človek, ki nima o jeziku in njegovem življenju nobenega pravega pojma. Vsako študiranje slovanskega jezika brez poglavja o naglasu je prazen nič in ti časi so že zdavnaj minuli. Tudi ni res, da bi bili predpogoji in tla, na katera zidamo naglasne zakone, tako šibka kot slika to Tominšek. Nasprotno: tudi naglasni študij se kreta ravno tako po matematično natančnih potih kot vsak drugi jezikovni pojav. Tako si ne morem misliti n. pr. slovenske srednješolske slovnice brez študija o naglasu, ker taka slovnica bi bila le za staro šaro in stare profesorje, ki se novega boje, ker se nočejo tega naučiti, ne bi pa odgovarjala sedanjemu stanju jezikoslovja in modernim zahtevam.

Kritik nam poda „novico“ — kdor vsaj malo pozna slovenska narečja, ta je bo iz srca vesel —, da se tudi na Štajerskem govori *päs* in *pajsji*. Da, da — tega o Stanislav Škrabec čisto gotovo ni vedel, ko je napisal v pričujoči razpravi „napačni“ stavek (str. 24): „To pojačevanje (t. j. polglasnika v samoglasnik) pa je pri nas po raznih krajih razno, na Koroškem in Štajerskem v *e*, na Kranjskem v *a*.“ Seveda nihče pri formuliranju takih zakonov ne gleda prav natanko na deželno mejo, ker se tudi jezik prav nič ne ozira nanjo, a Tominšek je le moral v gori omenjenem stavku duhati politično mejo.

Kar govori Tominšek o končnici glagolov v 1. osebi množine *-mo*, je vse le prazno govorjenje. Končnica *-ma* na Štajerskem je modernega izvora in nima s starim polglasnikom prav nič opravka.

Dalje se zaletava Tominšek v tako elementarne zakone, da se človek naravnost čudi take vrste originalnosti. Vsi govorimo in slišimo „*mozd gori*“, „*leb' dan*“ itd., le on ne. Res čudno; no, nekateri ljudje so že taki, da morajo pri vsaki stvari še kaj svojega povedati; vprašanje je le, je-li to pametno ali ne. Tudi se ne bo posrečilo Tominšku najti človeka, ki bi ločil in delal razliko med končnim soglasnikom v *koš* (gen. sg. *koša*) in *koš* (gen. pl. samostalnika *koža*), ali med *e* v drugem zlogu besede *pepel* in onim v besedi *svet* (gl. str. 80, 2 stolpec). To zmožnost ima le oni, ki študira jezik po črkah in ne po glasovih.

Kar se tiče besede *slahčica*, tudi mi ne moremo dati prav očetu Škrabcu (str. 30). Razlaga o postanku *-šč-* v *slahčica* je sicer prava, a dalje mu ne moremo slediti, kajti *hči* ni nastalo iz *dči*, ampak iz *kči*, enako je tudi *h* v *nihče* iz *k* in ne iz *t*; *h* v *slahčica* pa je dialektičen. Nastane pa zagonetka, ki je ne morem ne razrešiti, ne pojmiti; zakaj in kako more napisati Tominšek (str. 80), 1. stavek: „V besedi *hči* je *h* vendar malo nejasen. Ali ni morda stal nekoliko pod vplivom germanskega *h* v tej besedi?“ Misli-li Tominšek pri tem na *h* v nemškem *Tochter*?

Tominšek ne ve, da je *e* v češčen vse kaj drugega kot *e* v dialektičnem čest.

Po nekod sliši Tominšek premalo, drugod zopet preveč. Tako ima njegov slovenski govor dva polglasnika, najbrž le zato, ker pravi Škrabec (str. 31), da sta si polglasnik iz starih slovanskih polglasnikov in oni iz *i* in *u* popolnoma enaka. Da, slovenski jezik ima nebroj polglasnikov, a slovenski knjižni govor le enega.

Škrabec nikjer ne trdi, da se je moderna redukcija vokalov začela l. 1691., kakor bi človek mislil, če bere tozadevno Tominškovo opazko na str. 80. Beri izvajanja o. Škrabca o tem procesu do konca (str. 34—36) in spoznal boš, da ima Škrabec prav. Kronologija pa s tem — po mnenju Tominškovem — ni izpodbita.

Obliko gen. pl. *polá* je slišati povsod in bi le rad vedel, zakaj je nesprejemljiva.

Dr. Ramovš.

Madjarska študija o Slovencih. — Madjarski publicist dr. Robert Braun, budimpeštanski mestni knjižničar, se je v vojnem času pečal s hrvaško-srbskim in slovenskim jezikom, ko ga je vojaška služba dovedla na jugoslovansko ozemlje, in se odločil na podlagi izvirnikov seznanjati svoje rojake z našim bitjem in žitjem. O Slovencih namerja napisati tri članke, dva sta že izšla v socijalno-politični reviji „Huszadik Század“ (Dvajseto stoletje), ki jo urejuje sociolog Oszkár Jászai. Prvi članek obdeluje plemensko-jezikovne razmere Slovencev in dobo do 1848. leta, drugi članek pa ima napis: „Razvoj slovenske narodne ideje od 1848. leta do smrti Bleiweisove“. O tem članku hočem poročati, čigar vsebina mi je postala znana po prijaznosti prof. Južničja iz Novega mesta, ki je več madjarščini.

Dr. Braun je predelal tvarino glavno na podlagi spisov Apiha (Slovenci in 1848. leto), Grafenauerja (Zgodovina novejšega slovenskega slovstva, II.), Lončarja (Dr. Janez Bleiweis in njegova doba) in Jos. Vošnjaka (Spomini). Značilno je njegovo priznanje, da madjarski narod v najslabših časih ni imel tako žalostnih dni, kakor so jih imeli Slovenci pred letom 1848. Govoreč o slovenskem gibanju 1848. leta, omenja vso tedanjo našo nejasnost, nediscipliniranost in slabost, ki je onemogočevala uspeh, kakor tudi nasprotstvo Nemcev. Primera z madjarskimi mesti, ki so tekmovala v gmotnih sredstvih za tretje madjarsko vseučilišče (Budimpešta, Kološ, Požun), dočim je Ljubljana zagotavljala samo svojo moralno podporo, ni upravičena, ker manjka tertium comparationis: ponemčena mala Ljubljana 1848. leta in bogata madjarska mesta 1916. leta, ko obstoja že petdeset let samostojna ogrska, po zakonodaji in upravi, po kulturi in gospodarstvu madjarska država. Razliko med Slovenci in drugimi narodi označuje dr. Braun takó, da so dosegli Slovenci priznanje narodne enakopravnosti brez narodne zavednosti, dočim so si drugi narodi priborili priznanje narodne enakopravnosti ravno s svojo narodno zavednostjo. Slovansko gibanje je Bakunin kompromitiral pri dvoru, ki se je oklenil Nemcev, ker se mu Nemčija ni zdela takó nevarna kakor pa velesila Rusija. —

Bleiweisa označuje dr. Braun za najbolj izvrstnega in prvega politika slovenskega, ki se pa ni odlikoval po duševni veličini, požrtvovalnosti in proroštvu, ampak je bil mož meščanske preprostosti. Ni se dal voditi od mase, kakor misli Grafenauer, nasprotno je sam avtokratsko vodil maso ne sicer par milj, ampak par korakov naprej. Pravilno je ocenjal svojo lastno moč in razmere; zato se je naslajal na dobrohotnost vlade in duhovščine. Laviral je med zgodovinskimi in prirodnimi pravom: ako so bile splošne razmere ugodne, je bil za Slovenijo; ako so postale slabe, je skušal vsaj za Kranjsko Raj doseči. Liberalizem je imel upanje na uspeh pri Slovencih še le potem, ko je nastalo slovensko meščanstvo in posvetno razumništvo.

Dr. Braun navaja Tomanove besede o dualizmu, da je grob našega življenja, dasi je sam glasoval zanj; pri tem se dotika tudi afere gledé koncesije za gorénjsko železnico. Povdarja pravilno, da je bila napaka, ko so hoteli Slovenci podpirati češko pasivno opozicijo, in primerja češke razmere z madjarskimi, češ, si duo faciunt idem, non est idem. Dostaviti bi bilo pač treba, da je dualizem končno odločila izgubljena vojna leta 1866. Razpravljajoč o razcepljenosti Jugoslovancev, ki jo je pomnožil dualizem in dovedel ad absurdum, prihaja do zaključka, da se more jugoslovanska edinost uresničiti le po dveh možnostih: bodisi potom splošne evropske katastrofe, bodisi potom splošnega evropskega pobratimstva!

Kakor se veselimo, da se med Madjari najde kdo, ki skuša objektivno poznati in presojeti naš položaj, tako tudi želimo, da pisatelj skoro objavi še tretji članek, ki se bo pečal z našim najnovejšim kulturno-političnim in gospodarsko-socijalnim življenjem.

Dr. Drag. Lončar.

Jezik očistite peg. Natanko na dan Rybařeve interpelacije glede uradne rabe laških imen po slov. krajih mi je pravilo dekle s srednješolsko maturo, kako je gledala s Kouka na „Izonco“ . . . Žalostno je nadalje, čuti tolikrat iz ust akademikov, da nimajo cajta in obilico sorodnih. Ne utegnejo pomisliti, da bi nekatera kmetica, ki nima pojma o češčini, dejala nima m keda j . . . Meja se nam krha po izpostavljenih krajinah ne samo iz koristolovja, ampak naravno s polahno infiltracijo tujega besedišča . . . V mojem rojstnem gnezdu se zovejo neke parcele Za hlevi, pozneje izorane ledine pa Pod štaló. Kedo naših vojakov s kmetov ni še zamenjal čevljev s šuhi? In polizobraženstvo posebno rado tke svoj govor z izposojeno navlako, kakor bi bil ukradeni izraz jačji. Poznam slaviste, pri katerih se še naprej išče Uršo Plut! Mali narodi moramo čuvati svojo individualnost vedno in vestno, ne najmanj v besedi. Janežič-Sketova trditev, da premore naš knjižni jezik najmanj tujk, naj se posploši še v živi govorici. Pred vsem pa ma mladina hoditi pot vzornosti ter se v ta namen seznaniti tudi z drugimi slovanskimi narečji.

Cato Criticensis.

Slovensko in tuje slovstvo. — Urednik je priobčil drja Zobra članek, ne kot bi se v celoti strinjal z njega izvajanjem, nego da spravi v javnost vprašanje, ki bo dobivalo v bodoče po vsej priliki večjo in večjo važnost, in v pričakovanju, da izzove po slovenskih listih več živega razglabljanja o stvari.

NAŠA KNJIGA.

PRILOGA „LJUBLJANSKEMU ZVONU“.

Leto I.

V Ljubljani, meseca septembra 1917.

Štev. 2.

O izdaji naših klasikov.

Dne 12. febr. 1866 se je vršila v kranjskem dež. zboru tista znamenita seja, v kateri se je razpravljalo o dr. Bleiweisovem predlogu glede slovenskega poduka nekaterih predmetov v kranjskih srednjih šolah in h kateri je prinesel nemški pesnik Anton grof Auersperg dve slov. učni knjigi, češ: za srednješolski poduk imate v slovenščini vendar samo ta dva učbenika! Takrat in še dolgo pozneje do naših dni je ponavljalo nemško časopisje zgodovinsko laž, da je prinesel takrat kranjski grof v dež. zbornico vso slovensko literaturo v — žepnem robcu. Lehko je odgovarjal dr. Bleiweis nasprotniku v zbornici, da učnih knjig ne izdaja nihče prej, preden ne ve, da jih bo smel rabiti, a težko lažnjivim listom, trdečim, da Slovenci sploh nimajo lepe literature. Saj je vse svoje življenje omalovaževal lepo knjigo kot nepraktično in malo porabno.

Zato pa so se našli drugi poklicani možje, ki so lahko dali klevetnikom odgovor, prihajajoč iz globoke slovenske kulturne zavesti. Dva meseca pozneje so naznanili Stritar, Jurčič in Levstik, da začno izdajati „Klasje z domačega polja“, t. j. slovenske — klasike. Ti trije se niso rvali s tujci, ampak na svoj narod so se obrnili, da se ne pohujša nad svojo kulturo: „Rojaki! Koga niso v srce skelele nemile besede, s katerimi so nam posebno pred nekimi dnevi očitali uboštvo naše literature! Akoravno pa dušno blago slovenskega naroda, če ga primerjamo z njegovim številom, v resnici ni revno: vendar je tako raztreseno, da ga le malokdo vsega pozna, ne malo ga pa tudi iz mnogoterih razlogov dozdej še ni zagledalo belega dne. Ker ima torej to početje namen, da se zbere in združi, kar je raztresenega, in da se poišče in spravi na dan, kar je še skritega, sme se morebiti upati, da bo to delo vsaj nekoliko pripomoglo, da se tudi naši narodnosti, našemu jeziku skaže pravica, ki mu gre po božjih in človeških postavah“. — Naznanili so, da izdado v „Klasju“ zbrana, ozir. izbrana dela obenem z življenjepisi, portreti in kritičnimi ocenami naslednjih pisateljev: Prešerna, Levstika, Jenka, Vodnika, Koseskega, Cegnarja, Erjavca, Slomška, Trstenjaka, Tomana, Valjavca, Vilharja in drugih, kakor tudi zvezek najlepših narodnih pesmi. In koncem maja je že začela izhajati znamenita

izdaja Prešerna v Levstikovi redakciji in s Stritarjevim uvodom. Samo ta knjižica je izšla, druge ji žalibog niso sledile. Ali kakor je bila sama, tako je postala vogelni kamen in mogočna podlaga tako bujnega leposlovja, kakor nam ga je podarila naša takozvana „mladoslovenska“ doba.

Obžalovati je, da imenovana trojica ni ostvarila vsega svojega načrta. A kar je še bolj škoda, je to, da pri nas pozneje — ko smo imeli že več in boljših pisateljev, zlasti pripovednikov, — nihče več ni mislil na izdajo celokupnih slovenskih klasikov. Res so izdajala razna trgovska podjetja zbrana dela nekaterih pisateljev (nekaj tudi „Matica“) z bolj ali manj spretnimi uredniki, nekateri pisci so sami zbirali svoje spise, a vse to je nosilo na sebi pečat slučajnosti. Nedostajalo mu je enotnosti v vsebini in obliki, zaokroženosti, popolnosti, kritičnozgodovinske opreme in — cenenosti.

In posledica tega? Prva in največja je ta, da je mnogo lepih in dragocenih biservov slovenskega uma in srca vtonilo v kulturni zavesti naroda. Žive, vroče in trepetajoče od svetlih misli in toplih čuvstev so prihajale književne umetnine v periodičnih listih svojčas v slovensko družbo in družino, danes jih krije prah po samotnih knjižnicah, kakor da bile same nagačene ptice za muzeje. Kar je navduševalo naše očete in dede, tega ne pozna dovolj sin in vnuk, ki se odgaja ob tujem leposlovju, izgubljač pod sabo podlago in pogum in zavest, da je potomec rodu, ki je v preteklem veku s svojo knjigo sijajno dokazal, da mu gre prostorček na kulturnem solncu. Ni še dolgo tega, kar je prihajala iz slov. srednjih šol na Dunaj generacija dijakov, ki je omalovažujoče govorila o slovenski kulturi; vem, da precej iz politične sangviničnosti, nekaj iz preslabe in v domačem slovstvu premalo žive srednješolske izobrazbe, veliko tudi iz nedostatka take naše kritike, ki bi znala naše občinstvo zainteresirati za ideje in lepote naših sedanjih in nekdanjih pisateljev, a najbolj, menim, iz tega vzroka, ker s polic očetne sobe vsa njih mlada leta ni gledala nanje dolga vrsta slovenskih izbranih duhov. In značilno ter pomenljivo je, da ravno sedaj, ko še ni dolgo, kar se je vse to opazalo na domu, in ravno ob tej uri, ko se bliža za vse narode oni sodni dan, ki ga je napovedoval že naš France Prešeren, ko bo ob njem Gospod (τὸ πᾶν) poklical narode pred svoj prestol in ločil kulturne od nekulturnih, pravim: značilno in pomenljivo je, da se je sedaj, prvič po Stritar-Jurčič-Levstikovem poizkusu odločila pri nas družba mladih ljudi, začeti z izdajo kolikor mogoče popolne zbirke slovenskih klasikov.

Kako naj izda „Tiskovna zadruga“ naše klasike, o tem naj bi se na tem mestu otvoril razgovor, ki naj bi se ga vdeležilo tudi čitajoče občinstvo. Po mojem mnenju si moramo biti najprej na jasnem v dveh vprašanjih: a) kateri pisatelji naj se izdado in b) kako naj se izdado?

Na prvo vprašanje bi se glasil moj odgovor: naši klasiki, pri čemer poudarjam obe besedi. Neglede na to, kar pomeni izraz „klasičen“ v estetiki, si predstavljamo pod klasikom „odličnega“

pisatelja — odbranika. Odličnost se določa najprej s čistoumetniških kriterijev, ki drže pred vsakim, torej tudi mednarodnim estetičnim tribunalom. Tudi takih klasikov imamo mi Slovenci, ki bi jih z užitkom čital najrazvzajenejši literarni sladkosnedež slednjega naroda. Poleg njih pa imamo še celo vrsto pisateljev, ki najbrž ne bi prebili mednarodne estetične preizkušnje, a ki so govorili k srcu in umu Slovincem in bi jim govorili, primerno izbrani in izdani, še danes. To so „naši“ klasiki, slovenski pisatelji torej, ki so dajali v svojih, ob svojem času našemu narodu prikupnih in tudi še sedaj za Slovence važnih umetninah naši duševnosti obliko.

Na drugo vprašanje bi jaz odgovoril: Naši klasiki naj se izdajo za široke sloje čitajočega občinstva. Ni treba, da bi bile to kritične izdaje, to se pravi: da bi bile opremljene z vsem znanstvenim aparatom, ki zanima samo literarnega zgodovinarja, čitajoči masi pa je neprebaven balast. Za kritične izdaje bo skrbel naš strogoznanstveni zavod, kadar ga dobimo. Vrhutega gredo naši redki literarni zgodovinarji še vedno lahko k prvotnim virom nazaj, ko poglobljajo naše znanje o domačih književnikih in rišejo njih portrete. Literarni zgodovinar uživa pisatelja takorekoč po posameznih kapljicah, ki so mu tem tečnejše, čimbolj so se bile raztekle. Čitajoče občinstvo ga more uživati samo na ves dušek, tam kjer vre v polnem brizgu in se razliva v obilnem napoju.

S tem pa nikakor nečem reči, da naj podaja nova izdaja naših klasikov samsamcat in gol tekst, tako kakor so po navadi doslej izhajali „Zbrani spisi“ raznih naših piscev. Nova izdaja mora staviti čitajoči publiki knjige in njih avtorje jasno ter razločno pred oči. Zatorej mora završevati vsakega klasika poljudna ocena in obširen ter temeljito osnovan življenjepis, vložen v okvir dobe in njenih duševnih struj. Prirejajo naj izdaje samo strokovnjaki, literarni zgodovinarji, ki naj opremljajo vsak zvezek s primernim uvodom in potrebnimi opazkami, razjasnujočimi spise dotičnega zvezka. V teh člankih in opazkah naj podajajo iz svojih specialnih študij nad dotičnim klasikom v jedru in poljudni obliki vse to, kar more zanimati današnje občinstvo in mu bližje primakniti pred dušni pogled postavo odličnega slovenskega človeka, kakor je snoval in delal. — Jezikovna oblika tekstov naj bo kolikor mogoče enotna in današnja, da ne moti užitka in ne bega naše nestalne pisave. Jezikoslovec in tekstni kritik naj hodita nazaj k prvotiskom in rokopisom. Zanju se prav tako kakor za literarnega specialista pri tej izdaji še ne more delati posebno peka. Na čelu življenjepisov naj stoje portreti, morebiti tudi še kakšne druge zanimive slike, oživljajoče biografijo, na pr. rojstne hiše, faksimile pisave i. t. d. „Tiskovna zadruga“ naj poskusi izdati vse važnejše naše klasike od Vodnika do Župančiča, v enotnem formatu, za sproti-čitanje v drobnejših (250—300 str.) broširanih snopičih in na cenejšem papirju, za naše družinske knjižnice in darila v zvezkih enotne ve-zave, obsegajočih po dva taka snopiča, ali približno po 500—600 strani ter na finejšem papirju.

Dr. Ivan Prijatelj.

Jahrbuch Deutscher Bibliophilen für 1917. Deutscher Bibliophilen-Kalender (5. Jahrgang), ki ga izdaja Hans Feigl v založništvu Morica Perlesa na Dunaju, prinaša bibliografski pregled novjših priporočila vrednih knjig. Med njimi čitamo tudi o znanih Andrejkovih prevodih „Slovenische Volks- und Soldatenlieder“ na str. 116 kratek referat, ki zasluži pozornost zaradi opazke o ilustracijah knjige: „Dichtungen der Kriegsjahre sind wohlweislich nicht aufgenommen worden. Die Sammlung gibt wieder Zeugnis, daß nicht allein die serbische Volksseele reiche poetische Schätze birgt (siehe die schöne Sammlung der Insel-Bücherei „Serbische Volkslieder“), sondern daß auch unter den verwandten Slowenen die echte Volksdichtung blüht. Freilich enthält die Sammlung auch minder Gutes. Entsetzlich sind die dem Buche beigegeführten Bilder“.

Ponatiski slovenskih knjig v 18. stoletju in cenzura. Proti koncu 18. stoletja je izšlo precejšnje število slovenskih nabožnih knjig. Nekatere so dosegle v malo letih več ponatiskov. Dobička željni založniki so take knjižne izdelke nekako tihotapsko spravljali na svetlo ne meneč se za cenzurne zahteve. Ponatiskovali so celo letnice. Poleg drugih takih potvorb sta značilni oblastvu prikriti izdaji Redeskinijeve knjige: „Osem inu šestdeset svetih pesm“ in neznanega pisatelja molitvenik — „Jesuiten-Büchel in schlechter Sprache“ ga zove Čop — z naslovom: „Hitra inu glatka pot pruti nebessam“.

Prva je izšla iz Egerjeve tiskarne leta 1775. Z isto letnico je bila ponatisnjena leta 1784., ne da bi se bilo to naznanilo okrožnemu uradu. Takisto se je zgodilo s „Hitro inu glatko potjo“. Kolikor se je dognalo, je bila na svetlo dana ta knjiga leta 1764. (Fr. Rebol, Matija Naglič in njegova rokopisna ostalina, Čas I. 1907 str. 456), v Ljubljani 1767, v Mariboru 1770, v Gradcu 1783; vrh tega je izšla ta knjiga brez letnice in tiskarja v Ljubljani z naslovnim napisom: Hitra inu glatka pot pruti nebessam. Tu je: Kratki inu lahki navuki, tudi vse potrebne vedohts sa eno Dufho, katera shely po temo reunimo shiuleino enkrat tu Nebethku vefelje dofezhi. V' Lublani, Per Aloisiu Raab, Landthaftskimo Bukvevesko. 12°, str. 311; na poslednjih 7 straneh je natisnjena „Pesem per sveti mashi“: Pred ftolam tvoje milofti . . . (Izvod te v našem knjigopisju še ne zabeležene izdaje se nahaja v zbirki podpisanege.) Kakor Redeskinijevo pesmarico je dal knjigovezec Raab tudi „H. i. g. p.“ ponatisniti s staro letnico pri Egerju. Okrožni urad je zvedel o tem in ukazal mestnemu magistratu, naj stvar preišče.

Ob uspehu preiskave je poročal magistrat imenovanemu uradu dne 13. grudna 1784: Über gemachte Untersuchung wird hiemit berichtet, dass der Buchdrucker Herr Eger die zwey krainerischen Werke, das Liederbuch und Hitra in glatka Pot auf Anschaffung des Buchbündlers Rab aufgelegt habe. Zur Rechtfertigung gab er an, dass das erste bereits 1775 censurirt, und zu drucken gestattet worden, das zweite aber vor 2 Jahren auf das von dem gewesten Büchercensor Herrn von Schell eigens erteilte Imprimatur aufgelegt worden. Beide Bücher werden hiemit einem löblichen Kreisamte eingeschickt.

Na to je odgovoril okrožni urad magistratu dne 18. grudna 1784: Derselbe bemerkt zwar in seinem Berichte vom 13. dieses, dass die vom Buchdrucker Egger wieder aufgelegte krainerische Liedersammlung bereits im Jahre 1775 censurirt, und zu drucken gestattet worden. Allein hier ist die Frage gar nicht, ob die Auflage von 1775, sondern nur, ob die Wiederauflage von 1784, die laut der gemachten Anzeige mit Aufdruckung der alten Jahreszahl geschehen ist, der Censur sei unterzogen worden. Der Magistrat hat also gedachten Buchdrucker das zur Wiederauflage erteilte Imprimatur, wie solches über das Werk Hitra in glatka Pod (sic!) bewirkt wurde, im Original abzufordern und samt seiner standhaften Äusserung, warum er die alte Jahreszahl aufgedruckt habe, hieher zu befordern. Podpisn je: Anton Freiherr Taufferer Per Capit. Circ. Labac. Paul Joseph Semen. (Mestni arhiv v Ljubljani fasc. 152—55, 19.)

Iz magistratnega poročila sledi, da je izšla „H. i. g. p.“ tudi leta 1782. Kako se je Eger opravičil, ni izvestno. Ob izdaji te knjige leta 1783., ko je pomnožena zagledala beli dan na stroške ljubljanskega knjigoveza Alojzija Raaba v Gradcu, trdi o. Marko Pohlín (Bibl. Carn. str. 27), da ljubljanska cenzura ni dovolila ponatisa.

O „stiskavcu“ Egerju je znano, da je ponatiskoval z letnicami vred tudi Paglovčevega „Zvestega tovarša“ in „Kempenzarja“; tega sicer s pravimi letnicami, a z napačnim številom izdaje (gl. Izv. Muz. dr. za Kr. XIV. 1904. str. 199).

: Splošno kreditno društvo :

r. z. z o. z. v Ljubljani.

Hranilne vloge na knjižice in v tekočem računu se obrestujejo po $4 \frac{1}{2}\%$ od dne vloge do dne dviga. Na razpolago so domači hranilniki. Rentni davek plačuje zadruga sama.

Posojila se dajejo na hipoteke, zastavna pisma, osebni kredit, vrednostne listine (efekti), predujmi na lombard pod zelo ugodnimi pogoji.

Menice se eskomptujejo po razmerju bančne obrestno mere.

Telefon št. 120.

Ček-konto poštne hranilnice št. 45.156.

◻◻ O M L A D I N A. ◻◻

Nova publikacija „OMLADINE“:

ALOJZIJ GRADNIK: **Padajoče zvezde.**

Cena v platno vezani knjigi K 3-50.

Dobi se po knjigarnah ali „OMLADINA“, Ljubljana,
poštni predal 87.

„Tedenske slike“

so najboljše in najzanimivejše
slovenski ilustrirani tednik.

„Tedenske Slike“ stanejo: celoletno 12 kron, polletno 6 kron, četrtletno 3 kron in mesečno 1 krono. Posamezne številke se dobe po trafikah, knjigarnah in ra kolodvorih izvod po 24 vinarjev.

Naročite si „Tedenske Slike“.

Zahtevajte povsod „Tedenske Slike“.

Priporočamo

„Narodno knjigarno“

v Ljubljani, Prešernova ulica št. 7.

Priporočilo častitim naročnikom „Ljubljanskega Zvona“.

Največja zaloga raznovrstnega papirja, kanclijskega, ovijalnega, raznih šolskih in pisarniških potrebščin. Razglednice en gros en detail.

Velika knjigoveznica, v kateri se izdeluje od najpriprostejše do najfinejše vezi. Originalne platnice in vezi za razne hranilnice in posojilnice.

Tisek na trakove, razne reklamne table v zlatu, aluminijumu i. t. d., passepartout v mnogovrstnih izpeljavah. Tisek na žalne (pogrebne) trakove se takoj izvrši.

== Tvorница papirne in kartonažne industrije J. BONAČ SIN, Copova ulica, Ljubljana. ==

Vljudno priporoča

Ivan Bonač.

Knjigarna

L. Schwentner

v Ljubljani

Prešernova ulica št. 3.

priporoča sledeča dela slovenskih pesnikov :

- Aleksandrov :** *Pesmi in romance*. Broš. 3 K 50 h, eleg. vez. 5 K 50 h.
- Aškerc A. :** *Zlatorog*. Planinska pravljica iz Trente. Eleg. vez. 3 K 50 h.
- Aškerc A. :** *Mučeniki*. Slike iz naše protireformacije. Broš. 3 K, v platno vez. 5 K.
- Aškerc A. :** *Junaki*. Epske pesnitve. Broš. 3 K, v platno vez. 5 K.
- Aškerc A. :** *Jadranski biseri*. Balade in romance slovenskih ribičev. Broš. 3 K, eleg. vez. 5 K.
- Aškerc A. :** *Akropolis in piramide*. Poetični sprehodi po Orientu. Broš. 3 K, eleg. vezano 5 K.
- Aškerc A. :** *Pesnitve*. Peti zbornik. 1904 — 1910. Broš. 4 K, eleg. vez. 6 K.
- Cankar Ivan :** *Erotika*. II. izdaja. Broš. 2 K, eleg. vez. 3 K 70 h.
- Jeraj Vida :** *Pesmi*. Broš. 1 K 60 h, eleg. vez. 3 K 20 h.
- Kette Dragotin :** *Poezije*. Druga pomnožena in ilustrovanja izdaja. Broš. 4 K, eleg. vez. 6 K.
- Kette Dragotin :** *Poezije*. Ljudska izdaja. Broš. 1 K 80 h, vez. 3 K.
- Poljanec Ljudmila :** *Poezije*. Broš. 2 K, eleg. vez. 3 K.
- Prešernove poezije**. Uredil A. Aškerc. Drugi natisk. Pantheon-izdaja vez. 4 K.
- Župančič Oton :** *Čaša opojnosti*. Drugi natisk. Broš. 2 K, eleg. vez. 3 K 80 h.
- Župančič Oton :** *Cez plan*. Drugi natisk. Broš. 2 K, eleg. vez. 3 K 80 h.
- Nadalje priporoča svojo bogato zalogo slovenskih in nemških knjig, ter sprejema naročila na vse leposlovne liste.**